

KUN ANDOR

**AMERIKAI
KÓBORLÁSOK**

BUDAPEST
LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R.-T.
1924

Légrády nyomda és könyvkiadó r.-t. nyomása, Budapest.

Kihallgatás az Egyesült Államok elnökénél.

Washington, 1924. április.

Nem akarom felfedezni Amerikát. Csupán azokat az aprólékos, de emberi impressziókat próbálom valahogy olvasóinkhoz közvetíteni, amivel főbe vágja, bódultatos káprázatba nyugózi az európai embert ez a szédületes ország az ő elképzelhetetlen arányaival, a jövő század regényébe illő technikai tökéletességével, gigantikus — ijesztő — szépségeivel és fantasztikus iramú, kábítóan lüktető — első szempillantásra visszaborzasztó, pedig nem lélektelen, hangulattalan, apró melegségek nélküli életével.

Tudósításomban azonban nem tartok sorrendet. A közepén kezdem...

Tehát: estefelé ülünk New Yorkban, a Broadway egy kis vendéglőben. Elbeszélem, hogy nagy szerű ajánlóleveleim vannak a köztársasági elnök höz, miniszterekhez, szenátorokhoz, szeretnék hát valamelyik nap lemenni Washingtonba. Az egyik magyar — a kedves *Alexander* Ernő — mosolyog:

— Mr. Kun, ajánlok önnek egy amerikai trükköt. Dobja el az ajánlóleveleit, üljön vonatra nyomban és így próbálja meg a dolgát. Meglátja: sikerül...

Félóra múlva már a Pennsylvánia-vasút hálókocsiján aludtunk — *Kende Géza*, jól ismert amerikai magyar kollégámmal, — reggel már a washingtoni New-Willard szállóban reggeliztünk és felszaladtunk a képviselők irodájába, itt találomra elcsíptük Perlman newyorki képviselőt, aki tiz perc alatt végigtelefonált mindenkit az elnök titkárától, a miniszterektől kezdve a nevezetesebb szenátorokig és egymás után percenként érkeztek a válaszok:

—A Mister President pont 12 órakor szívesen látja mr. Kunt és mr. Kendét.

—Mr. Secretary Hughes fél tízkor szívesen látja mr. Kunt és mr. Kendét.

Egy óra alatt tizenhat kihallgatásra volt — mint itt mondják — appointmentünk.

Washington. A legszebb „európai” városok egyike. Mintha Amerika tüntetni akarna, hogy íme lássátok, tudunk mi így is, egyszerűen, kedvesen kisszerűen és európaiasan... Gyönyörű, fás, hangulatos utcák; kertes, tágas palota-kastélyok; rengeteg stílusos középület; több tér, park, mint utca; sehol egy felhőkarcoló, mamuth-áruház. Itt nem rohan — a technika minden túltengőén förtelmes ügyeskedése segítségével — az élet; nyugodalmas, mosolygó minden. Még a négerek is, akikkel tele van ez a különben gyönyörű és elegáns európai nagy város.

Rengeteg szobor — még pedig nagyobbára lovas, vagy legalább is katonaszobor (egyéb katonát

úgy sem látni) és minden parkban ágyú, mintha U. S. egész ágyúparkját kerti díszként állította volna fel apró, kis szerecsen-ördögyerek mulatságául.

A város szívében egy kertecske, filigrán és egyszerű — hársak és körisfák közt tulipán — mellette jobbról a pénzügyminisztérium, balról a tengerészeti és külügyi minisztérium, előtte pedig egy nagy nyilvános park közepén egy obelisk-utánzattal: a Washington- emlékkal.

A kertben egy kis, fehérre meszelt egyemeletes kastély; vidéki kúria, oszlopos terrasszal a közepén, amelyet jobbra is, balra is földszintes ház köt össze két kedves, igénytelen emeletes épülettel. Ez a híres és rettegett, irigyelt Fehér Ház. Ebben a közepső, vidéki grófi kastélyban lakik az elnök, az épületekben székelnék pedig a hivatalok.

Jellegetessége: az uralkodó fehér szín; a meglepő — de nem keresett — egyszerűség; a mai Amerika szertelen arányaival, megrémítő monumentalitásával szemben fennhéjázó kisserűsége, szerénysége a régi — de ma is uralkodó ó-angol puritánságnak.

A Fehér Házba nyugodtan bemegyünk. Nincs portás, díszőrség, rendőr vagy katona sehol. A kapubejáratnál rikkancsok, a kertben néger kertészek, a palota — ej, dehogyan is palota: szatmár- vagy tolnamegyei kúria — főbejárójánál egy veterán unatkozik, a hallban felgyúrt gallérú, cigarettázó, mókázó, vitatkozó washingtoni újságírók. Éppen

a fiatal Rooseweltet — aki most a tengerészeti minisztert helyettesíti — faggatják és ez a hangos, hamiskásan kacsintgató, joviális, borotvált arcú gamin vicceket farag a most nagyon aktuális olajpanamára.

Egy öreges, borotvált, szemüveges emberke — szürke ruha, ormótlan sárga cipő és nem kifogástalan színes ing van rajta — fogad minket Mr. Mekena — huszonegyedik éve — ő az elnökök ajtónállója. Bevezet a szomszéd szobába, ahol Bascome Slempe, az elnök titkára előtt jelentkezünk. Igen csinos, őszes, fekete arcú, rokonszenves ember: — nagy hatalom ma, neki van az elnökre a legnagyobb befolyása, egyébként a rangja miniszteri, afféle ő felsége körüli miniszter. Körülötte egy egész rakás ember nyüzsög. Civilruhás tábornok, ujmexikói kormányzó, külföldi diplomata és egy deputáció: télikabátos, hétköznapi ruhás nyárs polgárok, az egyik magán felejtette a kalapját, a másik a sárcipőjét. Cigarettaznak, leülnek az ablakpárkányra. Egy benyílóban gépirókisasszonyok kattognak és a szobában egy íróasztalon, bőrkereveteken és támlásszékeken kívül semmi bútor, csak egy hatalmas kandalló, amiben éppen egy fekete szolga piszkálja a hasábfákat.

Kende Géza bemutat Mr. Slempeket:

— Az elnök várja az urakat. Sok magyart ismerek — Hja, Bjudapészt, Bjudapészt... kedves város.

Meglepődéssel mondom el neki, hogy milyen egyszerű itt minden, hogy érzi az ember itt, szinte

szívja azt a demokratizmust, ami árad, ömlik az óriási birodalom e hatalmas urának igénytelen fehér házából.

— Mr. Kun, — feleli mosolyogva — az elnök ur becsüli az újságírókat, rokonszenvezik a magyarokkal ... önöket egyébként jó helyről ajánlották ... Mert a Fehér Házba ugyan mindenki bejöhethet, de csak eddig az ajtóig, csak eddig.

És már nyitja is azt az ajtót!

*

Egy kicsi szobácskán megyünk keresztül és egy nagyobb szobában — akkorka, mint egy közepes budapesti ügyvéd fogadója — az elnök előtt állunk.

Kerek a terem, kétoldalt zöld plüss kördivány simul a fehér — most már: márvány — falhoz, két apró falba épített könyvszekrény, középtűt egyszerű ébenfa-íróasztal, amelyhez vékony rúdon az Unió selyemzászlaját erősítették. Szemben kandalló, benne lobogó lánggal ölnyi fahusángok égnek. Ennyi az egész. A newyorki áruházak ragyogó várokszobái, a City bankjainak templomóriás halijai, a wall-streeti fényárban úszó, káprázatosán gazdag diszű termek után szédít, megrendít, szinte ráknyomakodik — ez a puritán dísztelenség és hivalgó egyszerűség.

Az elnök — Calvin Coolidge — elénk lép. Középtermetű, ötvenes, szikár ember. Csontos sovány arc, zöldes-kék szem, élesre rajzolt arcél,

energikus sasorral és — rikító, vérvörös, ritkás haj; előreugró alsó ajak. Egyébként igen jó kiállítású elegáns ur — mint valami kiválóan distingvált angol lord — a keze izmos, de feltűnően szép és ápolt. Mindennek látszik, csak farmernek — magyarul kiscgazdának — nem; pedig ilyennek hiszi az amerikai fantázia, amelyik a derék mozik segítségével azt látja, hogy mint tette le a kaszát, amikor sürgöny jelentette Harding halálát és esküdött meg apja előtt — aki tisztviselő, — kezét a bibliára téve, hogy vállalja az elnökséget és megtartja a törvényeket.

Kende Géza bemutat az elnöknek, aki barátságosan fordul felém:

— Érezze jól magát, ismerje meg országunkat és ha megismeri: megszereti, — mondta az elnök. Kérdésemre pedig, hogy Magyarországról mi a véleménye, hangsúlyozottan feleli:

— Ismerem az Unióból a magyarokat. Derék, nagyjövőjü kulturnép . . . Kossuth népe. . . Egyébként az Amerikai Magyar Népszavának most lesz a jubileuma, levélben üdvözlöm szerkesztőjét *mr. Berkót*, és ebből a levélből látni fogja, hogy mennyire becsülöm a magyarokat.

Azután pár percig elbeszélget velünk. Közvetlenül. Inkább ő kérdez és mi felelünk. Sok minden érdekli Magyarországról.

Az elnök levele *mr. Berkóhoz* meg is érkezett. Elismerés ez a magyarsággal szemben minden sorában és ez is Kossuthot említi.

Meglepő, hogy mindenki, akivel beszélek, ezt említi... Magyarország, Kossuth ... Ez a kettő egy itt. Kossuth, Kossuth... mindig Kossuth... Aláhúzotttabban, határozottabban, erőteljesebben, mint otthon.

Magyarok az Óceánon.

New York, 1924 február.

Magyarok, mindenütt magyarok. Ha beülsz a párizsi gyorsvonatba, minden második fülkében magyarokkal találkozol és ha átmegy a harmadik osztályba: magyar beszéd, magyar ének üti meg a füled. Azok elegáns, világjáró úrgazdagok (hangosak, kellemetlenek és parvenük), emezek szegény magyar munkások, szerények, csöndesek, idegen világnak vágnak neki. Valami furcsa, bizakodó szomorúsággal, reménykedő bizalommal.

Az egyik az apjához megy, a másik szép, magyar menyecske csomó gyerekekkel az ura után, a harmadiknak bátyja küldött hajójegyet. Egy-egy amerikai magyar, aki látogatóban volt odahaza, — gyárimunkás vagy cukrász — manikűrözött kezű, arany óraláncos, fölényes és angol szavakat kever a beszédébe, de azért jó hortobágyi angol dialektusban ropogtatva, becsületesen Nevjorknak mondja New Yorkot. Pedig egyik-másik Jánosnak, Mihálynak, aki valamikor kisbéres volt otthon, borotválva van már a bajusza; mr. Kovácsnak vagy mr. John Szabónak mutatkozik be és büszke nyomatékosággal élezi ki neve előtt a mistert.

Csoportonként szoktak utazni egy-egy magyar vezetővel, most csak 10—12 jön velünk. A Cunard Line igen előzékeny hivatalnoka segíti föl a vas-

útra a tétovázó és járatlan magyarokat. Cunard-tisztviselők várják az átszálló állomásokon és úgy eligazítják a társaság e magyarul tudó tisztviselői, hogy az egyszerű magyarok, akik a saját bölcseségükből Becsig sem tudnának eljutni, észre sem veszik, mikor már kiszálltak New York Hudson-parti kikötőjéből.

*

Párizs tele van magyarral. Az Avenu l'Opera vagy a Place de la Concorde-on mindenütt halasz magyar beszédet és összetalálkozol összes, (megszökött tőzsdebizományos ismerősöddel, akik — ők tudják miért — szakállt növesztettek, hogy meg ne ismerjék őket.

A Garre de l'Este körül csizmás, nagybajuszu magyarok tarisznyáznak'. Troyes közelébe igyekeznek.

— Van ott egy ismerősünk — mondják — megkeressük. Vállalunk akármilyen munkát.

És úgy vágnak neki ennek az idegen világnak, mintha Fegyvernekről Szolnokra mennének. A Saint Lazare pályaudvar környékén magyarokkal és tótokkal találkozom, Felvidékről jönnek. A vasúton ismerkedtek össze. Francia szénbányákban próbálkoznak. Egy kukkot sem tudnak franciául. Az ösztönük vezet-e vagy a jó isten vigyáz rájuk?!

A Berengaria Majestic-vel, testvérhajójával együtt a világ legnagyobb és leggyorsabb luxushajója. Úszó szállodának vagy úszó városnak nevezik. Egyik sem találó. Több, másabb azoknál. A technika legcsodásabb alkotása, az bizonyos.

Hétszáz tengeri mérföldet tesz meg naponta. Repül az Óceánon és észre sem veszed, hogy mégy.

Ötezred magunkkal utazunk ezen az úszó Kosuth Lajos-utcán, én a hatodik emeleten lakom — lefelé. A konyha és szálló személyzete nyolcszáz ember. Ragyogó tánctermekek, dohányzók, télikert, éttermek, hallok, amelyek fényesebbek, kényelmesebbek, mint bármelyik budapesti nagy szállodáé vagy étteremé. Játékterek, vívó- és tornatermek, uszoda és fürdők, elegáns lakásnak is beillő kabinok. Borbélyműhely, üzletek, irodák, távirda, ahol föladhatsz a táviratodat, ami szikratávíron megy tovább, minden reggel friss lapot kapsz — tizenhatoldalas, — aminek híreit a szikratávíró veszi föl, a hajó szerkesztősége állítja össze és nyomdája adja ki. Elsőrangú zenekarok, esténként koncert és tánc smokingos urakkal és estélyi toillettes hölgyekkel.

Udvarias pincérek, stewardok. Kertészet, óriási konyhák és hűtőházak. És a tenger, amelyik az ő színjátékával, hullámverésével, végtelenségének megdöbentő szépségével maga a legkiapadhatatlanabb látványosság. Idegsillapítóbb, pihentetőbb, megnyugtatóbb üdülő szanatóriumot elképzelni sem lehet.

Bőséges, finom és nagyszerű koszt, a legizesebb tengeri halaktól, rákaktól, humártól a délszaki gyümölcsök, osztrigák, ínycségek, még a legelső éttermeket is megszégyenítő változatosságáig.

Lementem a harmadik osztályba. Egészséges kabinok, kényelmes társalgók, a könyvtárban sok magyar könyv és ami a mi magyarjainknak fontos: nekik jó magyaros koszt is.

Velünk utazik báró *Bornemissza Lipót*. Folyton magyarjainkat bújja: nincs-e valami bajuk? Nincs. Viharos pedig a tenger. A hajósétányon hol

az egyik ur, hol a másik hölgy támaszkodik neki a vasgerendáknak és egy nem épen gusztusos foglalkozású matróz a világ legtermészetesebb közömböségével hinti a homokot, hogy eltüntesse azokat a nyomokat, amelyeket az a furcsa betegség okoz, ami nevébe fölvette jelzőként a világ legnagyobb csodáját: a tengert.

Magyarjaink azonban föl sem veszik a hullámok játékát, amelyek pedig rekedten recsegtetik Berengaria acélgerendáit. Jó gyomor a magyar gyomor, meg sem kottyán annak a tenger.

*

Egy igen derék és kedves magyar pappal: páter Hugóimnál, utazunk, ferencrendi barát, Amerikába küldték, ahol tótoknak és magyaroknak fog prédikálni. Új hazába megy. Idegenek közé, akiknek a nyelvét sem tudja. Vágyakozva, elmerengve gondol haza: örül, hogy nehéz viszonyok közt fog súlyos missziót, teljesíteni.

— Csak egy ország van, a mi szegény, megtipport hazánk. Mikor lesz megint nagy, boldog és erős!

Gyönyörű az éjszaka. A csillagvilágos eget tündéri fényben veri vissza a beláthatatlan, végnélküli Óceán. Messziről, nagyon-nagyon távol fölbukkanik egy hajó leírhatatlanul szép kivilágítása, aztán eltűnik, mintha elmerült volna. Kihallik a bálteremből a finom, lány táncmuzsika. Hangos jókedv, életnek örülő, gazdag és elegáns emberek kacagása. Fehérruhás pincérek suhannak frissítővel. A hajósétányon minden csupa mosolygás, derű.

A páter belemereng a habok és csillagok csillanó játékába. Néz, néz arrafelé, ahonnan jöttünk és jönnek velünk isten tudja hányan, mindig többen

és többen. Két meleg könnycsepp gördül végig az arcán; halkán, szinte magának mondja:

— Édes anyám már túl van a hetvenen, vajon fogom-e még ebben az életben látni? . . .

És akkor, mintha rendezte volna valaki, táncszünetben, egészen véletlenül rázendített a Cunard-zenekar a Rákóczi-indulóra . . . Ezt a másodpercet sohasem fogom elfelejteni

Bolyongás New Yorkban.

New York, 1924 március hó.

Amikor egyhónapi szakadatlan bolyongás után kérkedve mondtam, hogy most már megnéztem New York minden nevezetesebb látnivalóját, egy igen bölcs, öreg amerikai magyar jóakaratuán mosolygott: — Egy hónap után én is azt mondtam; félév után már csak azt, hogy kezdem megismerni. Öt év elmúltával pedig azt, hogy ejnye, hány esztendő kell ahhoz, hogy egy kicsit megismerjem?!

New York maga egy nagy ország. Szinte bejárhatatlan, mert míg más városban van egy belváros, egy külváros és egy nyaralóváros, addig itt legalább ötven belváros, külváros és nyaralóváros keveredik össze. A legragyogóbb felhőkarcoló-negyedbe beleolvad a legförtelmesebb, legpiszkosabb külváros; a távoli munkásfertályokban egy-egy világvárosi oázis ragyogó palotákkal és harmincemeletes buildingekkel. Remekbe alkotott Hudson-parti korzó és az East-River szurtos, ijesztő kikötőrettenete; kínai, néger, olasz, görög, spanyol negyedek ghettóval, tengerparti eldorádók és távoli nyaraló-palotasorok a legrettenetesebb nyomorfészekkel tarkítva adnak valami bizarr, lépten-nyomon új csodákat vetítő, fáraszóan változatos képet az emberi alkotás e leg-

csodásabb, már szinte természettudományi szenzációjáról: New Yorkról.

*

New York legnagyobb nevezetessége a felhőkarcoló negyed: a City Hall környéke, az alsó Broadway. A szűk utcákon busz-, harminc-, negyvenemeletes paloták közt szédülve jár az ember és szinte nyakszirtmerevedést kap, ha föl akar nézni a tornyokra. A Woolworth Building — melyet a legolcsóbb, 5,10 centes áruházak jövedelméből építettek — a maga 58 emeletével, a Municipal-Building, a Singer-Building, az Equitable Building, a Hudson Terminal-Building, a Fulton és még isten tudja miféle buildingek óriási tömegében viskónak látszik egy-egy tizennyolc—húszemeletes házikó. Annyi vasat építettek be ezekbe az épületszörnyekbe, hogy Hobokenben például ezek miatt hatfoknyi elhajlást mutat a delejtü.

És a legrettenetesebb palota-mamuthok közé ékelve mindenütt egy-egy kis templomocska — mint a Szent Pál, vagy a Trinity Church — régi, new-yorki patrícusok szétmállott sírkövű temetőjével. Itt, ahol olyan értékes a föld, hogy ennek kihasználására az égbe nő a ház — nem engedik megbolygatni a halottak nyugalját.

Egy-egy ilyen felhőkarcoló: város a levegőben. Felvonógépek egész raja, világítási és fűtési telepe, saját postája, távírója, minden emeletének tűzoltótelepe, pincéjéből induló villamos megállói, vendéglői, mozgósínházai, biztosító- és bankfiókja, üzletei, ügyvédei, orvosai lehetővé teszik, hogy valaki akár

megélhet egyetlen ilyen épületben, anélkül, hogy ki kellene lépnie egy percre is az utcára.

Es a mai lehorgonyzóit acélkalitkára épített felhőkarcolóval még nincs vége a haladásnak. Hamarosan meg fognak épülni — bizonyára e csodaváros százemeletes buildingjei is.

*

A legjellemzőbb, amit mondhatunk Newyorkra, az arányok szertelensége. Épületóriások, azután hid-szörnyetegek, például a Brooklyn, Manhattan, Williamsburg és Quensborough hidak, amelyeknek lába alatt meg sem kottyannak a 10—12 emeletes palotasorok. A pályaudvarok, amelyeknek csarnoka oly szép, tiszta, csöndes, ünnepélyes, mintha templom lenne (igaz viszont, hogy a templomok pedig, amelyekbe behallatszik az utca zaja, olyanok, mintha pályaudvarok lennének). A Grand Central Terminal például, amelyiknek a csarnokában elférne a budapesti lipótvárosi bazilika, vagy a Pennsylvánia, ahová alagutakon futnak be a vonatok 28 sínpáron, legtöbbjük átszaladva a hatalmas Hudson medre alatt.

Az óriási parkok, mint a Central- vagy Bronx-park, amelyek közül a Central-park tavaival, múzeumaival, sziklás hegyecskeivel, maga olyan nagy, mint kültelkek nélkül Budapest. Főútja New-Yorknak: a Broadway, most már huszonöt kilométer, az egész végig beépítve, mindenütt tultömött városrészekén futva át.

Szinte túltengően gazdag múzeumai, melyek közül különösen érdekes a Natural History mamuth-, mastodon-diosoktaurus és más őslénygyűjte-

ményével és egyiptomi múmiáival. A Melropolitan-muzeum és az ósamerikai múzeum. Hatalmas állatkertjei, — három is van, — főként a bronxparki, aminek bejárásához kell két egész nap.

Óriási áruházai és szállói, ahol a hatalmas és fejedelmi pompájú hallókban találkoznak, végeznek Írásbeli munkát és hallgatják a nagyszerű ingyenhangversenyt.

A Wall-Streett — a világ leggazdagabb banknegyede —, a Coney-Island — világvárosnak is beillő wurstli a tengerparton —, a szabadságszobor kis szigete, a már Newyerseyhez tartozó üdülő- és kirándulóhelyek és ki tudná még felsorolni, hogy mi s hányféle kábítóan összehalmozott látványosság.

*

A világ legnagyobb és legszebb variété-színpada a Hypodrom, amelynek előcsarnoka egy törpe falu, törpe házakkal, a világ legkisebb embeivel és állataival. A világ legnagyobb és legszebb mozgói: a Capitol, Strand, Rivoli. Mind-mind építészeti remek és már szinte ránk nehezedő, fullasztó luxus.

Az arányok szertelensége — ez az igazi jellegzetessége. Úgy érzi az ember magát, mint Gulliver, amikor az óriások országába került.

*

Igazi csodája azonban: a Fifthe Avenue, a Times Square, — a színházak negyede — este. A kép, a mozi visszaadja az utcák, a forgalom, az arányok szertelen szépségét, de azt a káp-

ráztató, szinte mesébeillően zsúfolt játékát a reklám-fénynek, a világítás mozgó, jeleneteket játszó, szövegeket ordító fénylicitálásnak, ami itt szédtít, orgiázik, nem tudja visszaadni sem rajz, sem leírás. Ehhez képest a párisi nagy Boulevard esti fény- és színtombolása — egy kis túlzással — szegényes, falusi sötétség.

*

Nem akartam abba a hibába esni, hogy leírjam New Yorkot és mégis beleestem. De Párizst, Londont olyannak látja az, aki először kerül oda, mint amilyennek elképzelte. Newyork nagyobb, szertelenebb, imponálóbb, mint amilyennek az idegen képzei. És mégis csodálatosan meleg, közvetlen, barátságos ez a hallatlan kő-rengeteg. Hangulata van az utcáknak és mosolyog ez a gigantikus összevisszaság ...

Pedig igazán csak kettő a jellegzetessége, ami pedig egyik sem lenne kedves. Az egyik, hogy szabad mindenki és minden: villanyosok, autóbuszok, autók és emberek.

A másik, hogy mégis rend van. Mert ez a város nem kialakult, hanem új város, ahol nem a fejlődés összevisszasága épített, hanem — a rendszer. Itt minden rendszer, mert ez a város nem lett, hanem van. Nincs múltja, csak jelene és jövője. A múlt, a tradíciók szépsége és bája nélkül; a jelen, a tervszerűség, a csináltság minden nagyszerűségével, de a múlt kedves patinája híján.

*

New Yorkot így mutatta be az egyik newyorki újság a demokrata-konvencióra ide összesereglett vendégeknek:

— New Yorkban több olasz lakik, mint Rómában, több ír, mint Dublinban, több német, mint Brémában és ÍL világ zsidainak egy tizedrésze. Több telefonkapcsolata van, mint Londonnak, Párisnak, Pétervárnak, Berlinnek és Rómának együttlvéve. A világ legnagyobb öt hídja is New Yorkban van Naponta kétezer mozi és színház van nyitva. Ezerötszáz templom. A világ valamennyi felekezetének van itt temploma. A magántulajdon adóhivatali becslése 8500 millió dollár. Naponta 300.000 látogató érkezik. Minden ötvenkettedik másodpercben esküvő van és minden hatodik percben születés. Minden tizedik percben új üzletet alapítanak és minden ötvenegvedik percben új épület Készül el. íme, ez New York városa!

Hajsza a dollárért.

New York, 1924 március.

Az emberek igazi élete: a futás. Reggel villámgyorsan rohannak 25—30 kilométerről a villamoson, földfelettin vagy földalattin: a subwayn. Begyömöszölik ebbe az Európában vonatnak beillő villanyosba az embertöltelékét és ez a hatalmas állomásokról egymás mellett, felett, alatt száguldva röpíti őket néha öt emeletnyi mélységben a föld alatt, néha a folyó alatt, néha tíz- emelet magasságban a munkahelyükre, ahol rohanva dolgoznak, állva ebédelnek, hogy este ismét begyúrják őket a subwayba és holt fáradtan érjenek haza.

Mindenki rohan, tépi magát... ez Newyorkban az átlag ember élete. Ezenközben nincs ideje magasabbrendűvé fejlődnie, kedélye elmálik és végül szenvedélye, szerelme lesz a rohanás a dollárért. Illetve maga a dollár.

*

A szórakozása? Szombat este a színház, mozi vagy variété. Vasárnap a sport vagy a könyvtár (van is olyan könyvtárak, a Public Library például, amilyen sehol sincs a világon: minden könyvet megkapsz, magyart, románt, szerbet is, ha nincs: beszerzik) és főként a templom. New-Yerseyben vasárnap

például még labdázni, sétálni is tilos — pihenni kell. — Vendéglőben nem üldögélhet az ember. Inni nem szabad. Kávóház nincs. ...

Az átlag-amerikai 16 éves korában már pénzt keres és 20 éves korában már nősül. Nincs hát fiatalsága sem ... A nő sokkal magasabbrendű; szebb és műveltebb. Sehol annyi igazán elegáns asszonyt és oly kevés csinos vagy jól öltözött férfit nem láttam, mint New Yorkban. Nagy is a nő-kultusz. A férfi tolja a gyerekkocsit, mosogat; a liften, ha nő lép be, a legöregebb férfi is leveszi a kalapját. Becsukják azt, aki nőt elcsábít. És a gyerek ... A gyerek a legnagyobb ur. A gyereknek mindent szabad és még szülei sem üthetik meg ... A nő és a gyerek ... a férfi pedig gép, aki dolgozik és elkopik.

Persze ez csak az átlagember. Nem így van ez a felső tízezernél. Kivételek a tudósok, Írók, művészek, de orvosok és mérnökök is. A többi szellemi munkás nagyjából rossz kereső, másodrendű ember. Becsület, jövedelme csak a testi munkásnak van, igazán pedig csak annak, aki nem dolgozik, hanem dolgoztat.

*

Valaki azt mondta, hogy Newyorkban mindent látni: kínait, orosz, montenegróit, mindent, csak igazi amerikai nem. Ebben a túlzásban van valamelyes igazság. De csak félig.

Aki kijön fiatal korában: asszimilálódik, lélekben is amerikai lesz, megszereti Amerikát. A második generáció már minden ízében amerikai, de aki meglett korában jön ki, bárhogy erősítgeti is, nem tud sem

megszokni, sem igazi amerikaivá válni. Nem bírja ezt a szédületes iramot, ezt a furcsa puritánságot, visszavágyik a lusta, bűnös, de kedves és nyugodt, elmaradt Európába.

Az amerikai nagy kényelem, ami az európai háztartásokban elképzelhetetlen ilyen mértékben, a pénzszerezés határtalan lehetősége elkábitja, de mégis haza vágyik mindenki, ahol nemcsak egy szám, egy gép, de emberebb is az ember, ahol üldögélni is lehet, nemcsak rohanni, ahol lehet vitatkozni, politizálni, udvarolgatni és egy pohár borocskát szabadon meginni.

Az amerikai átlagember elképzelhetetlenül naiv. Olyasmin mulat, mint nálunk a gyerek. Színházban fontos a darabnál a „boldog befejezés.“

Itt állandóan százsámra keletkezik új vallás és a szombat esti lapokban hasábokat tesz ki az új vallások reklámja. Van itt mindenféle templom, még a munkának is van temploma és olyan vallás is, amelyik minden vallást egyesíteni akar.

A leggyerekesebb szélhámosságoknak bőven akadnak áldozatai. A reklám a legnagyobb hatalom. Wrigly 96 millió évi forgalmat csinál a rágó-gumival, a Coca-Cola nyomában van az ötcentes szóadás gyökörnedv-hűsítővel és ezt mind a reklámnak köszönheti. Mert az emberek itt elhisznek mindent. Nincs idejük kételkedni, hogy csakugyan a legjobb-e az, amit annak hirdet az a reklám, amibe szemed, lábad, kezed mindig beleütődik.

*

Él és virul alkohol-tilalom. A munkás nem ülhet le korcsmázni. Nem vehet italt. Bár egyébként uzsoraárért bárki szerezhet innivalót. Egyes korcsmákban nyíltan az asztalodra teszik a bort. Igaz, hogy minden fantáziát felülmúlóan elvetemedett valami az, amit eléd tesznek a drága pénzért. Szőlőből maguk a korcsmárosok gyártják ezt a bornak nevezett valamit. Csempészik a leggaládabb sört és olyan gyalázatos pálinka van forgalomban, amibe belepusztul az, aki sokat iszik belőle.

Rendőrök iszogatnak e korcsmákban és vigyáznak arra, hogy detektív be ne törjön. Állítólag előkelő tisztviselők százai élnek a csempészésből.

És az italtilalom apostolai rúgnak be esténként, miközben nappal szemforgató aj tatossággal prédikálnak a tilalom mellett.

Egy kicsit ebben is benne van Amerika.

*

Minden arra rendezkedett itt be, hogy kihasználja az embert, kiszedjen belőle minden erőt, értéket; kifacsarja, mint a citromot. Azért van a nagy kényelem a háztartásban, a tökéletes és törvényekkel védett pihenés vasárnap, az italtilalom és azért nem lehet itt időt fecsérelni — nincs korcsma, kávéház — azért nem lehet üldögegni, csak szaladni, mert itt az ember minden energiája, izma, idege a munkáé, hogy kipihenten és csak a munkában élje ki magát az ember-gép minden rugója, motorja, lelke-veje. A berendezkedés rákényszerít mindenkit arra, hogy csak dolgozzon,

ezért fizetik és becsülik meg a munkát. De azért is kopik el idő-nap előtt maga az ember.

Rendszerek épültek ki, hogy az alkalmazott, a munkás minden lehelete kihasználható legyen, ne feccs-relődjön el egy perce sem az embergép munkaidejének és a vállalatok azért fizetik és fejlesztik alkalmazottaik tehetségét, hogy azt kihasználhassák.

Az ember itt csak egy numerus, gép, amelyiknek annyi az értéke, amennyi munkateljesítmény kipréselhető belőle. Nem több és csak addig, amíg van benne munka-érték; viszont ezt megfizetik. Azonban a lehetőségek beláthatatlanok. Ezért optimista itt még a nyomor is. És ezért válik itt szenvedéllyé a munka.

Ezért vetnek itt kevesebb súlyt az általános műveltségre és többet a szaktudásra. Ezért különb az ő szemükben a gyári munkás az ügyvédnél, a mérnök a tudósnál. És ezért nagy ember Ford, a világ legelső automobil-gyárosa akinek évi tiszta jövedelme 60 millió dollár, mert úgy ki tudja használni az embert, hogy annak lefoglalja az utolsó lehetőségét is, amikor sorba állítja őket s megindul az első sróf, a különböző alkatrészek úgy formálódnak futva három óra alatt automobillá, hogy a sorban álló munkások mindenike közül egy-egy ugyanazt a műveletet végzi másodpercnyi megállás nélkül. Ezért készül el egy autó három óra alatt és dob ki a gyár 8 másodpercenként egy-egy új autót. Ez Amerika lángoló vágya: az ember tökéletes kipréselésével szinte a lehetlenségig kihasználni az emberi munkát.

Az így dolgozó ember kereshet sokat, de össze-
roppan és ezenközben nem ér rá művelődni, emberebbé
lenni, ülni; elfelejt gondolkodni . . . Ezért más világ
ez, mint Európa és vigyázzunk rá: nem Amerika válik
európaivá, hanem Amerika felé halad Európa . . . Itt
már látjuk a mi eljövő világunkat is.

Newyork Bábeléből.

New York, 1924 április hó.

Varsó és Lemberg után Newyork a világ legnagyobb ghettója. Az East-Side mocskos, rosszszagú sikátorait lepik el először az orosz és lengyelzsidók rajai. A második generáció már a Lenox-Avenue elegánsabb utcasoraiba tör elő és még egy lépés kell csak az alsó Broadway milliárdos forgalmú üzleteihez, világraszóló bankjaihoz és huszmeletes áruház-, irodáihoz.

Az East-Side még tipikus ghetto, annak fülsüketítő lármájával, leírhatatlan szennyével és kibírhatatlan szagával. Látsz itt kaftános, hosszú szakállas öregeket, toprongyos asszonyokat, borotvált arcú elegáns gentlemanokig és selymes-bársonyos delnőkig, akik már az elegánsabb fertályok felé kacsintgatnak és pár nap csak, amikor megjelennek már az ismert Lów, Moskovitz, Herskovics, Meyer hangzású cégtáblák a Wall-Street környékén a milliárdosok negyedében. Ezekkel a cégekkel van tele Newyork, de *kint az Easton még órák hosszat járhatsz és csak héber feliratos táblákat, héber hirdetéseket látsz, éjszaka pedig héber cégek kápráztató reklámfénye vakít.*

Héber feliratú mozik, színházak, sőt kis operák és az East-Brodwayn egymás mellett a héberbetűs nagy lapok — a *The Jewish Daily News*, a *Tag* és a szocialista *Forward* — ragyogó palotái

Töméntelen sivalkodó, maszatos gyerek az utcán, néger dajkák — akik megtanulva gazdáik nyelvét — jiddis jargonban babusgatják a jövendő, kis milliomosokat. Azt szokták mondani, hogy *az East-Broadwayn és a Bowaryn majdnem annyi a milliomos, mint a Wall-Streeten, csak ezekről még nem tudja a világ, hogy milliomosok*. Viszont általános és türelmetlen az antiszemizmus velük — orosz- s lengyelzsidókkal szemben —, amely szinte közhangulata egész Amerikának. Velük szemben, nem mert zsidók, hanem mert orosz- és lengyelzsidók és e hangulatot nagyban éleszti a modern zsidóknak velük szemben még kérlelhetetlenebb, elfogulatlan és leplezetlen ellenszenvé.

*

A ghettó szomszédságában zshivajos. forgalmas negyed *a kínai fertály: a Chinatown*. A Chataem Square és a Mott Street környéke egy darab modern Ázsia. Nagyszerű, gazdag, ízléses kínai áruházak gyönyörű kínai csecsebecsékkal, drágaságokkal, szöttesekkel. Búzós, furcsa élelmiszerüzletek, ijesztő préselt halakkal, ismeretlen és gyomorkavaró füstölt húscafatokkal, exotikus főzelékekkel. Ronda 30 centes szálloda-vityillók, de igen ízes, tiszta Chop Suei-k — kínai vendéglők —, ahová tömegesen járnak az európaiak s amerikaiak, jó rizses hasékat enni pálcákkal.

Csupa kínai cég: Lung Hong Co, Soy Col Co, Sun Chung Juen . . . előkelők, gazdagok és jóhirűek. Általában a kínaiakat tartják itt a legmegbízhatóbb és legbecsületesebb kereskedőknek. Kínai bankházak, mozik, színházak, az utcán nesztelenül surranó, kifejezhetetlenül rejtelmes arcú kínaiakkal . . . *New-yorkban félnek tőlük. Egyedüljáró nők nem mernek*

betévedni közéjük . . . Minden harmadik lépésnél rendőr . . . Zárkóztak, hallgatagok, éppenúgy, mint a japánok . . . Amerika remeg tőlük . . . Nem szerezhetnek polgárjogot, nehezen engedik be őket, nőiket nem hozhatják át. És négis átjönnek, szaporodnak, terjeszkednek. Hiába vigyázzák, üldözik őket, mégis percről-percre többen vannak . . . California termelésének már nyolcvanöt százaléka japán kézen van.

Senki sem mondja, de mindenki gondol rá és borzad tőle: Amerikának veszedelmesen komoly dolga lesz még a sárgákkal éppenúgy, mint ahogy belső probléma lesz hamarosan — nyílt és éles kérdés — a feketéké, akiknek nagyszüleit még korbáccsal verték ki az ólaktól a mezőre és akik mégis már kultúráltak, intelligensek, erősek, évszázadokat hoztak be pár évtized alatt — és akik szaporaságukban lefőzik az oroszsidót is.

*

Ennek a környéknek mégis a legförtelmesebb városrésze: az olasz. Három-négy más fertályba is beleveszi magát ez a szívós, életrevaló, de undorítóan piszkos, zajos, toprongyos és tolakodó szicíliai és délolasz. Órákon át járhatsz és azt hiszed, hogy Olaszországban vagy Térdig gázolsz a hulladékban, rád ragad a piszok. Kis fekete kölykök kapaszkodnak beléd. Mindenki hadarva kiabál. Az ablakokból és a házak közt húzott kötélén száradnak a legdiszkrétebb, de rongyonrongy alsóruha-darabok.

Viszont nem röstelkednek, hanem kidugják mindenüvé az olasz trikolórt, olasz minden cégtábla és úgy összetartanak, hogy súlyzk, tekintélyük van. Newyorkban képviselőjük is: La Gardia, aki valamikor fiumei tisztviselő volt és tud magyarul. Igény-

telenek, de gazdagodnak és az orosz zsidók mellett főként nekik köszönhető az a szenvedélyes gyűlölet, amelyik mind üvöltözőbb és vakabb lesz az idegekkel szemben.

*

Rengeteg a spanyol. Nagyobbára délamerikai. Ha lehet ezt fokozni: *piszkosabb, hangosabb és élelmesebb az olasznál is.*

Az East-River kikötő-förtelmének spelunkáiban ők, a görögök, sziriaiak és örmények az urak, — az utóbbiak azonban gyorsan gazdagodnak és települnek át az elegáns negyedekbe. A Cherry-Street, South-Street e környéke tele sötét, szurtos kalyibákkal, penetráns szagu kiskocsmákkal és kávéházakkal — nincsenek is ezek Newyorkban máshol. Az a mondás tárja, hogy tiz dollárért bárkit le lehet ezekkel szuradni. A 150-es rendőri őrszoba környéke ez, amelyik majdnem mindegyik Nick Carter-regényben szerepel.

*

Az olasz negyedben, egy szurtos kis helyiségen láttam ezt a táblát: *Salvatore Latora közjegyző, te-metkezési vállalkozó, zenekar-impreszárió és cseléd-szerző.* Egészen bizonyos azonban, hogy whiskyt is csempész és délamerikai leánykereskedéssel is foglalkozik a kitűnő olasz közjegyző.

*

Newyorkban nincs már magyar negyed. A Gulyás-Avenue megszűnt. Hála Istennek!

Afrika Amerikában.

New York, 1924 április.

Meg-megdörzsölöm a szemem. Nem akarom hinni, hogy Newyorkban vagyok. Mintha Szudánba vagy Abessiniába csöppentem volna. Az utca nége- rektől hemzseg, a villanyoson én vagyok az egyedüli fehérbőrű. Szerecsen a házmester, a liftesfiú, szere- csen a korcsmáros, a szatócs. Fekete rikkancs üvölt az utcán, apró kis csokoládésszínű, de igen bájos ördögök hancúroznak, baseballoznak a kövezeten. Néger pap suhan végig mellettem, lesütött szemű szerecsen apácák csoszognak és egy fekete hindie akarja reám tukmálni esetlen holmiját... A néger- negyedben lakom.

New York különben is tele van feketével és minél délebbre megyünk Amerikában, annál szerencsebb jelleget adnak az életnek ezek a fűrgé, fiz lábbal sza- ladó és mindenütt mindenkibe belecsatló-botló pol- gártársak. Európába közülük a szebbek, külsőleg asszimiláltabbak jutnak el, elegáns táncosnők, artis- ták, portások, itt azonban tarkább, kevertebb, szem- beütközőbb a néger-jelleg, mert őseiket Afrika leg- különbözöbb vidékein fogdosták össze és így Afrika minden néger-racea összesereglett itt kicsiben, sőt új típusokat, faji jellegzetességeket rekordirozott va- lami furcsa és komikus kereszteződési variációval az egymásközi összeházasodás. *A huszáros bajuszú, bozontos szakállútól a tarkopasz arcúig, a korom-*

feketétől a vörösesbarnán, csokoládészínűn, piszkos sötétszürkén keresztül a már majdnem fehérig a legbizarrabb összevisszaságban kavarog itt óriás és törpe, feltűnően szép és orangutang, csimpánz vagy pávián.

Látni feltűnően elegáns néger delnöket vagyont-érő bundában és ékszerekkel, disztingvált urakat, rongyos csavargóig és durvaruhájú munkásnőig. A liftesek, háziszolgák, belsőcselédek, főként dadák, a vasúti hordárok és kiszolgálók nagyobbik fele belőlük telik ki. Van köztük ügyvéd, orvos, mérnök, bankár, író, sőt pap és apáca is elég.

Az amerikaiak megvetik, lenézik őket. Európai vendéglőbe, színházba, moziba, nem eresztik be a legelőkelőbb négert sem. Áruház, hivatal, iroda csak portásnak, liftesnek, háziszolgának alkalmazza őket. Délen külön várótermeik, villanyos és vasúti kocsiak vannak, mert az európai nem tűri meg ezeket. Van választói joguk, de Georgiában meglincselnék azt a négert, aki élne azzal. Egyenlőjogú polgárok, de soha sehhol — saját fertályaikon kívül — egy sem lett még bíró vagy más köztisztviselő.

Nincs rá eset, hogy európai ember végigmenjen az utcán négerrel, azt az európai nőt pedig inzultálná az utca, aki nyilvánosan csak szóba is állna szerecsennel. Az amerikai nem is gyűlöli — ez enyhe kifejezés lenne —, nem is lenézi, hanem mintha valahogy undorító, kártékony vadállatnak tekintené. Pedig sok köztük az intelligens, művelt, tudós vagy gazdag ember. Kitűnő íróik, költőik és tanáraik vannak. Elsőrangú színészek, általában igen tehetséges muzikusok és táncosok.

Miért hát ez az érthetetlen, kegyetlen gyűlölet? Az egyik azt mondja, hogy különös szaguk van, — ők azt mondják, hogy nekünk van különös szagunk. A másik, hogy kevésbé intelligensek és csak a könnyű munkát szeretik. A harmadik, hogy hajlamosak a bűnözésre (ezt megcáfolja a statisztika) és hogy megbízhatatlanok. *Viszont New Yorkban, amikor szobrot emeltek a hű dadának, ezt egy néger dajkáról mintázták és akinek néger cselédje volt, mind éppen kutya-hűségükért és ragaszkodásukért szerette meg őket.*

A mi cigányunk még ma sem lett civilizált ember. A néger azzá lett pár generáción keresztül, ősi nyelvét elfelejtette és lelkes amerikai. Mégis megvetik gyűlölik őket: délen előfordul a lincselés is és az, hogy egyszer-egyszer ebben a jogegyenlőségtől és törvénytisztelettől túltengő országban rövid úton — négert égetnek.

*

Nem lehet azonban őket lebírni. Minél inkább üldözik őket, annál inkább szaparodnak, civilizálódnak, gazdagodnak. A négernegyedekben már nem férnek. Magas bérért olyan utcákba tolakodnak, ahol fehérbőrűek laknak és az percek alatt néger-utca lesz, mert a fehérbőrű szökve-szökik a közelükből. Ez a merev és goromba kiközösítés ghetto-életre kényszeríti őket. Egymásra utalja a kivetetteket, furcsa — gyűlölséges — szolidaritást ébreszt bennük. A maguk elzárt életét élik, saját színházaikkal, mulatóhelyeikkel, újságjaikkal, klubjaikkal. *Ez a kitzasztottság hajtja őket szélsőségekbe és ezért olyan feltűnően sok köztük a kommunista. A nem bevándorlók közül komolyan és nagy számban csak a szerencsének kommunisták.*

Már van köztük egy kevés izraelita is. Vannak

*zsidó néger*ek. Mikor ilyenekkel találkoztam először, eszembe jutott Heine, aki leírja *Reisebilder*-jében, ahogy egy kórházon ezt a felírást látta, szegény zsidó betegek kórháza és akkor összecsapta a kezét: szegények is, betegek is, zsidók is. No ezeken ugyan már az Isten sem segíthet.

A zsidó megkeresztelkedhetik, de mit csináljon a szegény néger, ő nem tud kifehérbőrösödni. Pedig mindent megpróbál. *Vegyigyárak, kozmetikusok, orvosok százai foglalkoznak azzal a problémával, hogy mint lehetne megszápasztani, fehérbőrűvé alakítani a fekete arcot és testszínét.* Még többen azzal, hogy miként formálódhatna át a gyapjashaj normálissá. Rengeteg ilyen kísérlettel csinálnak nagy üzletet, de a feketéből mégsem lesz fehér és a gyapjashajból bársonyos.

*

Oly szomorúak, szegyenkezők, szenvedők ezek a szegény feketék, *ők ugyanis a fehérbőrűek közt ízlésben asszimilálódtak, ők rútnak, visszataszítónak tartják magukat és még sem tudnak önmaguktól megszabadulni.* A néger, épen úgy, mint a kínai, vad, leküzdhetetlen szenvedéllyel vágyakozik a fehér nő után. Ezelőtt gyakoriak voltak a nőrablások, állítólag ma is veszedelmes szerecsen-negyedben fehér nőnek egyedül végigmenni. Nagyon igaz az az amerikai szállóige, hogy a négernek csak hármat istenítének, a görögdinnyét, a csirkehúst és — a fehér nőt.

Egy néger templomban fekete Jézus, és Mária-képet láttam.

*

Amerikában gyakran a gyerek keresztnévként ismert nagyság nevét kapja. Egy időben sok amerikai kereszteltette a fiát Kossuth Lajos nevére (akiről különben sok községet is neveztek el és sok-sok utcát). A néger különösen kultiválja ezt a szokást és kedves, amikor olvassa az ember, hogy a szerencsen Washington György megszurkálta a szerencsen Lincoln Ábrahámot.

A néger-utálat világraszóló színházi botrányal fog egyébként nemsokára kedveskedni. Egy népszerű amerikai író — Eugene O’Neil — darabja fog színrekerülni, ahol egy európai nő exotikus szerelmi hisztériájában kezdet csókol egy szerencsennek. A lapok már előre fölháborodva tiltakoztak a fehérbőrűek ez ízléstelen megbecstelenítése ellen. Newyork dühös lázban ég, olyan skandalumra van hát kilátás, ami méreteiben amerikai lesz.

Két hazát vesz az...

New York, 1924 április.

Öreg amerikaiak.

Az öreg amerikai, ha meglett korában vándorolt ki, soha igazán amerikaivá válni nem fog. A délszaki növényt, ha északra viszik, megfogan az idegen talajban, el is tengődik, de korcs marad, a nem neki teremtett levegőben elvegetál, de az ő szomorú, fonyadt élete szinte kiabálja, hogy nem nekem való világ ez, vigyetek innen. Alig beszéltem olyan magyarral, aki, ha meglett korában került ki, haza ne vágya. Könnybe lábad a szeme, ha otthonról beszél. Sóvár fájdalommal irigyel, hogy én haza megyek és ő itt marad. Minél jobban feszeng amerikai voltával; néz le mindent, ami hazai; veri a mellét, hogy mennyivel különb itt minden, annál inkább leplezi önkínzó öncsalással az ő forró, szenvedéses, maga előtt is titkolt nagy epekedését és öntudatlan perceiben annál kegyetlenebből lebírja, az a furcsa, de kiirthatatlanul szent betegség, aminek nincsenek orvosi tünetei, csak neve van . . . úgy hívják, hogy honvágy.

Oh, kis magyar kocsmákban, amikor a cigány is sírva eresztette neki a vonóját, hány olyanak, aki este még felsőbbeséges göggel hencegte, hogy nem menne haza, — torzult el az arca és horkant ki belőle a meglett férfi el-elcsukló, rekedt, ijesztő zokogása!

Nem szabad hinni az öntelt leveleknek, azoknak

a szent csalásoknak, amikkel hozzátartozóikat akarják megnyugtatni. Talán önmagukat is . . . Mindnek var. álmatlan epekedő éjtszakája . . . Mind érzi azt a lélekbe vájó, metsző fájdalmat, amit a távolság, a kilométerek rájuk nehezedő tudata hasogat ki.

— Ez a gyár az enyém — sóhajtott egy barátom — de oda adnám, ha most az anyámat láthatnám.

— Minden éjszaka a kis testvéreimmel álmodom — kiáltott fel egy öntudatlan pillanatában a másik.

— Minden nap elveszett nap az életemből. Tudom. Elfecsérlem a legnagyobb kincset: az életemet, — állapította meg keserűen a harmadik. — Amíg nem volt pénzem, azzal biztattam magam, hogy haza megyek, mihelyt lesz. Most még 500, még 1000, megint még 1000 dollárt akarok. És minél több lesz, annál többet fogok akarni . . . Ezenközben elmúlik az életem .

Ez az igazság Akinek nincs pénze, itt marad, hogy legyen. Akinek van, az itt marad, mert még többet akar. Már áldozata a rohanásnak a dollárért, mint a kártyás a játéknak vagy az opiumszívó a szenvedélyének. S míg küzd önmagával s míg halogatja a holnapot: észre sem vette, már elmúlt az élet.

Haza vágyik s ha haza jut, alig tud megszokni. Nagyon szűk, korlátozott, túlhaladott, kényelmetlen már neki az, amire visszavágyott: az otthon. Amerikából hazavágyik és itthonról Amerikába. Nem két hazát adott neki a végzete, hanem két hazát vett el tőle.

Ez alól persze sok a kivétel. És az élet maga sem csupa hazavágyódás. Vannak ennek az üvegházi életnek is örömei: apró mulatságok, sikerek, szerelem, ambíció. Ezek azonban csak narkotikumok . . .

Viszi a szenvedélye: a dollár . . . a dollár . . . mindig a dollár. Rabja már ennek, mint a hazardjátékos a kártyának. Ha nyer, az nem csak öröm, de felemelő érzés, sőt büszkeség; ha veszít, még dühösebb vágy viszi, hogy nyerjen.

Aki családot alapít.

Aki családot alapít, azt Amerikának alapította. Az első gyerek úgy ide köti, hogy azt a köteléket többé elszakítani nem lehet. Mert a gyerek, aki itt született, ebben a levegőbeli nevelkedett, az menthetlenül amerikai. Az öreg amerikai még csak hazahaza vágyik, még megmarad lelkében magyarnak, de már nem is tud, nem is akar megmoccanni innen, ide horgonyozza a gyerek, a szabad, gazdag, hatalmas Amerika gyereke, akiből itt minden lehet és aki még rongyosan is büszke arra, hogy a legnagyobb és legtultengőbb erejű birodalom fia

Trentonban, Philadelphiában, Bridgeporiban, Baltimoreban, Clevelandban, Ilimmlervilleben, Pittsbourghban, Porth-Amboyban, New-Brunswickban, Colombusban és más helyeken sok magyar családnál jártam. Nagyobbára egymás között házasodnak és a már Amerikában született gyerekek, sőt unokák is tökéletesen beszélnek magyarul. Rájuk ragadt az öregektől, hogy hazájukkal éreznek, büszkén verik a mellüket, de azért mégis csak amerikaiak ők. Csak annyira vallják magukat magyarnak, mint a Wanderbiltek hollandnak, vagy a newyorki érsek írnek. Nem uralkodó gondolat ez már náluk, csak tradíció, de hála a magukra hagyatott és mégis megbecsülhetetlen apostoli munkát végző magyar egyháznak és sajtónak, tiszteletreméltó és értékes tradíció.

Egy ilyen kis magyar gyerektől megkérdeztem,

hogy ha nagyapja hazája háborúba keveredne az Unióval, ki mellé menne el harcolni. A kis gyerek gondolkodott. Ha amerikai kérdezi: nem is gondolkodik.

Egy másik kis gyerek csodálkozva kérdezte:
— Bácsi kérem, van Magyarországon vasút?

*

Sajnos, sok helyt láttam azt is, hogy az unoka már letagadja, hogy a nagyapja magyar volt és szegényli benne a „foreignert“ — a bevándorlót Ifjú amerikások.

Aki fiatalon kerül ki: minden ízében amerikaivá válik. Az ifjúság rugalmassága bele neveli, bele szoktatja ebbe az új világba. Eleinte vágyik haza, az anyjához sír, azután új örömök, új szenvedélyek, új levegő, új életfelfogás . . . De a legtöbb megmarad hazája hű fiának. Sőt ezek az amerikaiak tisztultabban, intenzívebben szeretik hazájukat, talán a távolság teszi, hogy a vágyain keresztül látják és kéknek nézís a messze hegyet, amelynek fekete sziklái, kövei nem sebzik fel a lábukat és nem fröccsentik reájuk a sarat.

*

A háború elején tömegével szedelőzködtek fel, hogy átvergődve veszedelmeken, küzdjenek vagy haljanak hazájukért ... A háború vége felé mindenki azt számította, hogy haza megy.

Ma? Haza gondol. Dollárt küld. Megveri azt, aki nemzetét szidja. Sirva fakad az ő meghatóan meleg és lelkes kis templomában Izgatottan várja amerikai magyar lapja hazai híreit ... De az óhaza elkönnyvelheti mégis az ő veszteség-listáján. Elvesztek ezek gyerekeiken, unokáikon által. Szomorú igazság ez. De ez az igazság.

Magyarok Amerikában

New York, 1924 április.

Amint már megállapítottam a szomorú, de könyörtelen igazságot: Amerika magyarsága elveszett hazája számára. A második generáció már amerikai, a harmadik pedig alig-alig akarja azt is tudni, hogy magyar vör csörgedez ereiben. Ez azonban nemcsak a magyarokra áll. A tenger elnyeli a patakot; a bevándorlók, — bármily tömegekben éljék is ideig-óráig az o nemzeti vagy faji életüket, beleolvadnak, nyomtalanul belesemmisülnek az amerikai emberkeverék óceánjába. A japán és kínai kivétel csak, a melyik Nyugat-Amerikában az ő keleti szívósságával — minden üldözés ellenére is — az ő rejtelmes és ijesztő sárga fajtája hatalmának veti meg alapjait: hódít, magához ragad és alapít.

Az európaiak közül legtovább a skandinávok és németek tartják fenn nemzeti jellegüket. A skandinávok északon és nyugaton nagyszerű farmtelepeket alapítanak, itt dán, svéd és norvég világot tartanak fenn. Politikai súlyuk van: képviselőik és szenátoraik — köztük a híres Johnson — védik érdekeiket.

A németek is szinte korlátlan urak Pennsylvania, Ohio, West-Cousin államok egyes vidékein; virágzó városokra, mint Cincinatira. Milwaukera, St-Louisra nyomják rá jellegzetességük pecsétjét; farmtelepeiken ha jársz, azt hiszed, a Rajna mentén vagy.

A magyarok is élnek nagyobb tömegekben, Cleve-landban egész utcasorok magyarok itt; szép templomokkal, Kossuth-szoborral; New-Brunswick, Trenton, Bridgeport, Chicagó, Detroit, a Newyork környéki városok, Michigan, Illinois állam, de főként Ohio, Pennsylvánia, West-Virginia és New-Jersey tele van magyar telepekkel, utcákkal — ez azonban csak lát-
szat-élet, az öregek neves és szent illúziója: egy-két évtized elsöpri innen a magyar világot.

*

Sokszor próbálkoztak azzal, hogy lelkes és ener-
gikus emberek magyar farmtelepeket alapítanak, ahol magyar falvakban egymásközt élve jobban fenn tudják tartani nemzeti jellegzetességüket, együvértar-
tozandóságukat, Alig-alig sikerült ez eddig.

Louisianában letelepedett vagy 80—120 család és elnevezte kis faluját Árpádhonnak. Földieper, málna-
ter Keléssel foglalkoznak főként. Nem igen megy sze-
gényeknek, minden nap kisebb lesz ez a különben is tenyérnyi magyar falu . . Floridában szegény magyarok Balatonfálvát alapították: megbuktak.

Virginiában gyapottermeléssel próbálkozott egy ma-
gyar telep: megszökdöstek. Északon, Gleenfilelden, Mihályi letelepített 120 magyar családot: nem bírták a zord, hideg időjárást.

Jönnek-mennek. Hol itt próbálkoznak, hol ott. Vagy a viszonyok rosszak, vagy idegekkel, türelem-
mel nem bírják. A skandináv, a német azért jön, hogy letelepedjen, ittmaradjon: vannak is nagyszerű falvaik, városaik. A mieink, a tótok, svábok is azért vándoroltak ki, hogy gyorsan szereznek egy pár száz dollárt és azután hazamenjenek, ezért nin-
csenek hát telepeik. Ha egy-két év alatt nem tudták megszerezni a dollárokat, továbbálltak.

Kanadában tudtak kis magyar városok alakulni — Békevár, Kaposvár, Eszterháza, Új-Budapest — igen gazdagok is e farmer-magyarok. A legtöbb száz-ezer dollár körül van, vagy azon felül, mert amikor az ügynökök idecsábították őket, megugrottak azok és ők szegények, bárhogy próbáltak is megszökni, nem tudtak innen. Itt kellett maradniok. Sokat szenvedtek és kénytelenek voltak — meggazdagodni.

Csupán Himlervilleben tudott Himler Márton boldog és szép magyar bányatelepet alapítani, ahol a magyar bányászok, a bánya tulajdonosai; a kitűnő Himler és munkatársa, áng dicsősége, hogy a kultúra és haladás elismert iránymutatója ez a minden ízében magyar „város“.

Vagy tízezer magyar farmer kísérletezik összevissza Közép- és Kelet-Amerikában. Szerb, román és tót alig pár száz. Eléggé boldogulnak, de önálló nemzeti életet élni és állandósulni nem tudnak.

*

Az amerikai magyarok közt sokkal több a pénz, mint otthon hiszik. A régebben kivándoroltak — a hazai viszonyokhoz mérten — általában gazdagok. Szegény ember köztük az, akinek csak 2000—3000 dollárja van. Sokat kerestek a háború előtt és még többet a háború alatt. Volt idő, amikor megkerestek 50—100 dollárt is hetenként a munkások és bár a háború alatt selyemingben, lakkcipőben jártak, szórták a pénzt, házat vettek, mégis nem ritka, akinek közülük 60—80—100.000 dollárja van.

Ma már nem igen takarítanak meg, nemcsak mert rosszak a viszonyok, hanem mert nagyobbak az igényeik is. Sok munkáslakásban jártam Trentonban, New-Brunswickben, Bridgeportban, Newark-

ban, Philadelphiában, Elisabethen, Pittsburgban, Clevelandban. a west-virginiai, kentucky-i, ohioi, pennsylvániai telepeken és bizony a legtöbb munkás megköveteli az 5—6 szobát, fürdőszobát, a legtöbb házban van rádió vagy zongora, gramofon feltétlenül.

HimlerVilében egy kis magyar leány csak úgy ment el szobaleánynak, hogy mindennap egy órai kimenőt kapott, mert — zongoraórára járt.

*

Sok a meggazdagodott magyar iparos, kereskedő. Jellemző az is, hogy míg eleinte csak izraelita magyar kereskedő volt, ma a magyarok közül a leggazdagabbak a keresztények, kivándorolt parasztszülők gyermekei, ők lesznek szinte kizárólagosan urai a magyar telepek kereskedelmének, ők a bankárok, ügynökök és vállalkozók. Itt bizonyosodik be, hogy milyen fejlődésképes, elsőrangú fajta a magyar paraszt, ha módja van kifejlődni.

Sokhelyt nagyszerűen boldogulnak az intelligens magyarok is. Clevelandban például igen jól keres vagy 20 magyar ügyvéd, 15—20 magyar orvos, 15—20 magyra gyógyszerész.

Csak Chikagóban, Detroitban, Clevelandban, Pittsburgban. Bridgeportban él öt-tízezer olyan magyar (nagyobbára nem zsidó), aki 50.000 dollártól fél-millióig áll.

*

A magyaroknál azonban még sokkal gazdagabbak a tótok. A szerbek, románok is jó viszonyok közt élnek, de nagyonban meg sem közelítik a magyarokat.

Az idegengyűlölet egyik oka, hogy az amerikai

nem takarékos, a magyar, olasz, orosz, szerb, román az, a tót és ruthén még inkább és így az amerikai azt látja, hogy a telep, a városka minden háza, telke lassanként idegen kézre kerül, míg ő megmarad szegénynek.

*

Hogy milyen nagy magyar vagyón van itt összekuporgatva — azt megközelítőleg sem lehet megállapítani. Még kevésbé azt, hogy hány magyar ember él itt. A legtöbb gazdag vagy magasállású magyar amerikaivá lett, nem emlegeti — sőt eltitkolja — hogy magyar. Hányszor derül ki véletlenül bankárokról vagy üzletemberekről, gyárvezetőkről, vállalkozókról, hogy magyarok, illetve hogy — bárhogyan titkolják is — azok voltak.

*

Valamikor az a mondás járta, hogy a magyar New-Yorkban leveti a póre gatyát, Brunswickban a csizmát, Trentonban a kucsmát és Chikagóban már angol gentlemanné vedlik.

*

Sokan nyomorognak viszont. Főként a volt urak. Es tíz közül alig találtam munkást, bányászt, akit valami szerencsétlenség ne ért volna és csonka nem lenne.

Amerikai apróságok.

New York, 1924 május.

Az alsó Broadwayn, a Battery Piacénál, a postapalota alatti subway (földalatti) alatt még egy subwayt építettek. Az utcán járókelők nem is tudták, hogy micsoda gigászi munka felett járnak és a posta hivatalnokai sem igen sejtették, hogy hivataluk fundamentuma vasoszlopokon lóg. Amikor kész volt ez a hatalmas alkotás, nem volt felavatási ünnep miniszterekkel, diszbeszédekkel, bankettel. A lapok is tíz sorban emlékeztek csak meg róla a hírvonatban.

*

A Bowaryn láttam, hogy apró gyerekek meggyújtották a szeméttartó papírhulladékát. A rendőr odament és vigyázott, hogy — senki se zavarja meg mulatságukban a lurkókat.

A hajón pedig láttam, amikor kis kölykök azal mulattak, hogy a tengerbe dobálták a játékterem sakkfiguráit. A hajópincér mosolyogva nézte: hadd mulassanak a fickók!

Ilyen nagy úr Amerikában a gyerek.

*

A libatömés szigorúan tilos Amerikában, mert a szegény liba szenved, amíg erőszakosan hizlalják. Viszont, ha egy négert meglincselnek, azon alig háborodik fel valaki is.

*

Ha megkérdezed az amerikaiit, hogy milyen ember X. azt feleli:

— Nono, alig hiszem, hogy van tízezer dollárja!

New Yorkban is nagy a lakásmizéria, ezért nem szabad emelni a régi lakók bérét. A Park Avenuen, amelyik most épül a város egyik legragyogóbb utcájává. egy szép lakás évi bére 24.000—45.000 dollár közt váltakozik. Kis hónaposszobát viszont 10-15 dollár hetibérért lehet kapni rendesebb helyen.

*

Egy bankárról megírták a lapok, hogy 72.000 dollárt fizet a barátnője lakásbéreként.

*

A Woolword áruháza átlagban 15.000 levelet ad naponként postára.

*

A köztársasági elnök évi fizetése 75.000 dollár, a minisztereké 12.000 dollár Viszont Jericza 90.000 dollárt kapott, Chaplin, a moziszínész, 1,000.000 dollárt egy szezonra; Dampsy, a boxbajnok pedig egyetlen mérkőzésért 500.000 dollárt kapott (most egy milliót ígérnek neki) és külön a mérkőzésre arénát építettek New-Jerseyben. ahol kilencvenezer ember fért el.

*

A férfiak nem elegánsak, viszont alig látni koptott vagy pláne rongyos embert és nem is tudod megkülönböztetni a dúsgazdag nagykereskedőt a háziszolgájától. Olyan elegáns a háziszolga és olyan kevésbé az a milliomos Hatféle ruhát gyártanak és ezt viseli New Yorkban hatmillió ember.

Annál szebbek, ápoltabbak és csinosabbak a nők. Selyemharisnyát visel és szőrmés bundát a legutolsó néger mosogatólány is

*

Az újságárus kiteszi a lapjait és elmegy: aki megveszi a lapot, leteszi érte a pénzt. A Wall-Streeten luncholtam egy vendéglőben, ahol az ember maga szolgálja ki magát és a kasszánál annyit fizet, amennyit bemond. A postaládák, ha megtelnek, nyugodtan a láda mellé teszik az emberek a levelek szárait. Ha betelefonálsz a távírdahivatalhoz a sürgönyöd, azt elküldik és másnap kasszírozzák rajtad be a pénzt. Az utcai nyílt kirakatok tömve vannak mindennel — bárki elvihetne belőle —, nincs rá eset, hogy meglopják.

Sehol sem becsületesek annyira az emberek, mint itt, mert senki sem lop — centeket. Dollárt annál inkább. Hiszen sehol nincs annyi szédelgés, olyan korrupció, mint itt. De — nagyban!

*

Dühöng a biztosítási járvány. Életre, halálra, munkanélküliségre, gyerekszületésre, betegségre, balesetre biztosít itt mindenki. Az autótulajdonos biztosítást köt arra, ha elgázol valakit és fizetnie kell. Az ékszerész nevet, ha kirabolják — biztosítva van. Egy biztosító-társaság nagy üzletet csinál azzal, hogy leteszi a letartóztatottak helyett a kauciót. Lehet biztosítást kötni elítélés esetére is. A biztosítási üzletek tavaly ötmillárd dollárt vettek be biztosítási díjakból.

*

A newyorki rendőrök a legszebb, legelegánsabb katonatisztek. Gyönyörű szál, igen jól öltözött atléták. Mégis New Yorkban a legvakmerőbbek a merényletek. Itt nyomozzák ki a legkevesebb gyilkoságot. Nyíltan törik meg a vendéglők az italtilalmakat. Tisztelt és gazdag emberek a bootlagerek — italkészítők — és csempészek. A nagy port felvert panamák közül 600 nem jutott tovább a vizsgálat első stádiumánál.

De a rendőr imponáló, bátor és kitűnő mégis. Elképzelhetetlenül udvarias nőekkel és gyerekekkel szemben. Szolgálatkész és türelmes. Ellenben bent — beszélnek — meg sem kottyán, ha kicsavarja a karját annak, vagy félholtra veri azt, aki nem akar vallani.

*

Csodálatos az amerikai ember türelme. A subwayba úgy tiporják be őket, mint a heringet a hor-dóba és soha még egy veszekedést nem hallottam. Mosolyognak, amikor letapossák a lábát és kiflca-mitják szinte a kezét. Soha senki a beszálláskor nem próbál mást megelőzni és nem próbál — ott sem, ahol lehet, mert kevés helyen lehet itt, ahol a kalauzt az automata csapóajtó helyettesíti legtöbb helyen — hogy pestiesen fejezzük ki magunkat: bliccelni.

Az autók nagyszerűek. Amerikában több autó van, mint az egész világon együtt. New Yorkban egyedül najdnem egy millió. Lovat látni igazán a legnagyobb ritkaság. Ezt pedig az teszi, hogy az autógyárosok gondoskodtak jó utakról. Egész Amerikában pompásak az utak, olyanok, mint a parkett, még a legelhagyatottabb vidékeken is. Mert jó út nélkül

nem megy az autó-üzlet, gondoskodnak hát róla, hogy mindenütt jó út legyen.

Ebben a szédületes forgalomban alig van autógázolás, mert a soffőr a legjobban fizetett munkás — divatos „művésznők“ barátja —, de ha egyszer elgázol valakit, rámegegy a vagyona és nem két hónapot kap, hanem — tíz évet.

*

New Yorktól elmehetsz egyik városkától a másikig villanyoson Chicagóig, ami pedig 5600 kilométer. mert minden kis helyiségnek van villanyosa.

*

A kiránduló-propellereknek, amelyik például Newburgig megy, van olvasó, dohányzó, dolgozószobájuk, üzleteik, borbélyműhelye, rádiója, fürdője, 6000 ember fér rá és hat fedélzete van.

*

Valaki csodálkozva kérdezte tőlem:

— Miért van az önök vasutain osztály?

Mert Amerikában nincs. A gazdag ember expresszen utazik vagy Pullmannon, a szegény rendes vonaton. Az amerikai vasút külön szenzációi az óriás lokomotívok, kocsik, góliát-sínek és hallatlan gyorsaság. A Pullmannon forgatható, kényelmes plüssfotelek, a néger pincér, aki kiszolgál, jeges vizet kapsz, ülésed átalakítható megvetett ággyá, ragyogó társalgók, dohányzók. Sürgönyözhetsz a vonaton és íróasztalnál dolgozhatsz. Kitűnő és olcsó koszt, mert a vasúttársaságok konkurrálnak egymással és annak megy jobban, aki gyorsabban, olcsóbban, kényelmesebben visz. Ha késik a vonat, kártérítést kapsz aszerint, amennyit késett. Sajnos, az én vonataim sohasem késtek. Pedig rám fért volna.

Ceruzajegyzetek.

New York, 1924 április.

Amerikában hallatlanul olcsó az élelem. Nem szabad természetesen átszámítani koronára, mert Amerikában 1 cent csak egy cent — egy krajcár — és nem fontos, hogy Európában hány koronát, leit vagy dinárt ér. Egy munkás átlag megkeres havonta 100—150—200 dollárt, szakmunkás, iparos esetleg 300—400 dollárt is, már pedig ha egy kétagú család naponként háromszor eszik húst, jó és bőséges kosztot él, alig költhet el hónaponta táplálkozásra 30—35 dollárt.

A liszt, zsír, vaj, tej, tojás, kávé, tea, főzelék, hús és gyümölcs csak centekbe kerül. Bármit rendelsz a kis korcsmában is, kenyeret és vajat annyit ehetsz ingyen, amennyit akarsz. A legutolsó vendéglőben is a legjobb minőségű és legfrissebb húst kapod — hiszen itt nem ez a drága, hanem az üzletbér és konyha-kiszolgáló személyzet fizetése, — az étel anyyira nem számít jelentősen, hogy a régi jó időkben, amikor még italomtilalom nem volt, a sorházakban nyitott buffet volt, annyit ehetett bárki, amennyit akart, csak a sört kellett megfizetni.

Egy pár példa: hat nagy és igen jóízű zsemlye 10 cent (értékben bátran mondhatjuk, hogy 10 krajcár). Egy font (a font 45 deka) cukor 9 cent, 12 tojás 35 cent. Egy liter tej 9 cent; 2 deci tejszín 18 cent; 1 font vaj 50 cent. 1 font nagyszerű brazíliai kávé 35 cent, egy font pompás indiai tea 10 cent, 3 font nullásliszt

19 cent, 1 font finom háj 14 cent. A legjobb minőségű marhahús fontja 35 cent, fagyasztotté 15 cent, a fiatal borjúhús fontonként 45 cent. Élő, rendkívül ízes bal fontja 25 cent, a finomabb tengeri halaké frissen — tőkehal, lazac, tonhal, friss hering stb. — 40 cent, olcsóbb tengeri halé 18—20 cent. 1 font rendkívül jó konzervhal 18 cent. A friss szárnyas fontja 35 cent. Fél font rizs 13 cent, egy font csokoládé 28 cent, a legelsőrangú mazsoláé 15 cent. 12 osztriga lü cent.

Zöld főzelék és gyümölcs van télen-nyáron, mert hol Kaliforniában, hol Floridában, hol Virginiában vagy Oregonban van szüret. Február végén ezért a zöldbab fontja 20 cent volt, a szőlőé 30 cent, 4 font alma 25 cent, a narancs darabja 2—3 cent. az ananász fontja 35 cent. A krumpliból pedig — amelyik itt a legjobb az egész világon — 5 fontot adtak 20 centért. 25 centért már kapsz egy kis luncliot. Igaz, hogy ugyanez a Pierrenél vagy Sherrynél — 5 dollár.

*

A ruhanemű, európai pénzre átszámítva, drága. Az itteni kereseti viszonyokhoz arányítva azonban igen olcsó. Mert egy 150—350 dollárt keresői munkásnál igazán nem sokat jelent 20 cent egy pár harisnyáért, 10 cent (10 krajcár!) egy elegáns zsebkenőért. Jó férficipőt kap $3\frac{1}{2}$ dollártól fel egészen 10—15 dollárig, női selyemharisnyát 1 dollártól fölfelé, férfiruhát 25 dollárért és már szép, női selyemruhát 35 dollárért. Vehet azonban — 700 dollárosat is!

*

Amerikában olcsó az újság. A nagy, amerikai hasábos, 40 oldalas *New-York Times* 2 cent. A vasárnapi szám — 100 oldal, az átolvasásához kevés

egy hét — 5 cent. A kedvenc szépirodalmi-társadalmi hetilap: a *Saturday Evening Post* pedig, amelyet még Franklin Benjamin alapított Philadelphiában és 2 millió példányban jelenik meg az ő 120—150 oldalával, 5 cent, igaz, hogy *egy oldal hirdetés* viszont — 8000 dollár.

Egy barátomhoz taxin mentem Coney Islandra és a 20 kilométer út 4 dollárba került, vissza ugyanezért az utért subwayn (földalattin) fizettem — 5 centet.

*

Fel sem tűnik, ha a subway előtt megszólít egy ismeretlen ember:

— Adj öt centet, mert nincs subwayra valóm!

Azon sem ütődik meg senki, ho a vendéglőshöz beállít egy idegen:

— Nincs mit ennem, adjatok valamit.

— All right, de utána segísz a mosogatásnál!

*

A Hudsonon, amelyik ötször olyan széles, mint Budapestnél a Duna, most tervezik az első hidat. 240 millió dollárba fog kerülni, oszlopai beillenek felhőkarcolónak is és e 30—40 emeletes lúdlábakban színházak, mozik, áruházak lesznek, mint az East-River hídjainál.

*

New Yorkban egymás mellé kerülnek az áruházak: van dohány-, autó-, pamutáru-, toll-, nyakkendő stb. városnegyed. Hetekig vájválhatsz a dohánylevelekben, pamutban, régi könyvekben vagy ócska vasban. És napokig nézheted a gyémántosok kirakatait a Maiden Lanen. Több milliárd értékű briliánst látsz együtt.

*

A rágógummiból hetenként egy millió dollárt vesznek be a newyorki gyárosok.

*

Karácsony hetében csak New Yorkban 10 millió dollárt váltottak aranyra, hogy ajándékba adják a szegényeknek.

*

Koldust, nyomorékot alig látsz, pedig sehol annyi nyomorék nincs, mint itt. Magyar bányászt is ke\’eset láttam, aki át ne lábolt volna legalább egy bányakatasztrófán. Éhen nem hal senki, kórházban elsőrangúan ellátnak bárkit ingyen. Viszont sehol sem olyan olcsó és értéktelen az emberi élet, mint itt. Sehol annyit nem törődnek szociális követelményekkel és sehol úgy ki nem facsarják az embert, mint Amerikában, ahol ötesztendő gyerekeket is dolgoztatnak éjszakai üzemben.

*

Demokrácia. Smith. New York állam kormányzója, aki fiatal korában kifutófiú volt egy halaskofánál, meglátogatta régi gazdáját . . . Mozifelvétel, fotóriportok, újságcikkek ... És New York ájuldozott a büszke boldogságtól.

*

Most választják az elektorokat, vagyis azokat, akik az ősszel választani fogják a köztársasági elnököt. Elképzelhetetlen korteskedés folyik reklámban, lapokban, fényszórókkal, villanylámpaeffektusokkal és főként a mozikban. Milliókat költenek.

A borbélyomnál délután nagy a sürgés-forgás. A műhely egyik felében hosszú asztalnál rendőrtisztviselő ül, két férfi és három nő írnek. Hordozható vászonfülkékbe vonulnak vissza ceruzával és listá-

val az emberek, akik az ajtó előtt sort állva jutnak be.

— Kiadtam a műhely felét elektor választásra, — mondja a mester. — 80 dollárt fizetnek az egész kampányra.

— És maga kire szavaz? — kérdezem.

— Senkire, — feleli fölényesen. — 40 éve van szavazati jogom. Még sohasem szavaztam. Hiszen nem hoz ez kérem a konyhára egy dollárt sem.

És lenézi azokat, akik kint órák óta türelmesen várnak, hogy voksolhassanak.

*

Minden irodának, szállónak, áruháznak megvannak az office-boyai — kifutófiúk. — Ha rosszul megy a közjegyzőnek, állástalan a tisztviselő, elmegy office-boynak. Találtam köztük magyar huszártisztet, mérnököt is és alig akadt gazdag ismerősöm, aki ne lett volna office-boy is. Jól is keresnek. De senkit sem tartanak egy évnél tovább, mert aki egy év alatt el nem tud komoly hivatásban helyezkedni, az nem érdemli meg, hogy office-boy legyen.

*

A milliárdos Morgan neve G. P. (Dzsi Pi) Morgan. A legkisebb amerikai office-boy is így szólítja, ha dolga van vele:

— Hallo, Dzsipi!

Próbálja azonban így szólítani akár a legmilliárdosabb idegen is !

*

Ez az ország az ő hatalmas fölényével is még egy nagy gyermek. És ez az ország az ő mamuthárosaival még nincsen tele.

Amerikai úti jegyzetek

New York, május.

Amerikában alig tudnak valamit is rólunk. Ap-ponyit ismerik, legtöbben azonban azt hiszik, hogy german — német —, ha nem is birodalmi német, de valami olyanféle, mint a svájci német vagy osztrák. Viszont jellemző, hogy Kossuth Lajos nevét éppen így tudja mindenki, mint a Bonaparte Napóleonét. Harminckét amerikai községet hívnak Kossuthvárosnak vagy Kosuthfalvának. Clevelandban a legszebb helyen — az University Circleben, a képzőművészeti muzeum előtt áll — Kosciuszkó, Schiller, Goethe és Hanna szenátor szobra közt a Kossuth Lajos szobra. És nem régen halt meg a clevelandi főügyész fia, akit úgy hívtak, hogy Williamsonn Éljen Kossuth !

*

Ohio államban, Akron mellett, Kenmoreban hal-
lottam, hogy magyar farmer egyszer kiszólt a felesé-
gének:

— Vigyázz, lelkem, a csirkékre, mert ellopják
a szarcsenek.

Amire a néger farmer-szomszéd mosolyogva fe-
lelte magyarul:

— Ne tessék félni, tisztességes emberek va-
gyunk mi.

West-Virg'niában jártamban pedig Kermit ál-
lomáson, amikor borraivalót adtam a szercsen va-

suti pincérnek, mosolyogva magyarul mondta, hogy köszönöm. A négerék ugyanis meglepően gyorsan tanulják meg az idegen nyelveket. Ragad rájuk, mint a gyerekre. New-Jerseyben és máshol magyar munkások közt pár hónap alatt megtanulnak magyarul . . . Ej, ej, az osztrák táborno­kok egy életet éltek nálunk és mégsem ragadt rájuk a káromkodáson kívül semmi

*

A kis amerikai falvak határán tábla fogad:

Lépj barátsággal falunkba, mert mi szívesen látjuk az idegent, itt és itt van a vendéglő, a borbély, a község­háza stb.: van kereskedelmi kamaránk, amelyik szívesen lesz rendelkezésedre ... És minden község­háza előtt nemzeti lobogó alatt érc­­tábla, amelyik megörökíti, hogy kik haltak meg a becsület mezején és kik harcoltak vitézül a község fiai közül. Minden községben szép népiskola, nyilvános könyvtár és Public Hall, ahol koncerteket, előadásokat tartanak. A valamirevaló városkában már ingyen állatkert, múzeum és sokhelyt láttam, mint Saint Louisban a parkban, ingyenes operát, ahová a környék legkitűnőbb társulatait hozatják le időnként

•

Amerikában tökéletes a szabadság, próbáljon azonban idegen ember egy bányatelepre bejutni, úgy kidobják már a vasúti állomáson a társulat detektívjei, hogy a lába sem éri a földet.

*

Furcsaságok. Az ember liften felmehet a híres Szabadság-szobor fejébe — huszonkettedik emelet —, és a szobor kezében levő fáklya éjjel fény­szóró; Philadelphiában pedig egyenesen a városháza tetejére rak-

ták a William Penn szobrát és ez éjszaka világitótorony. — Egy templomocska útjában állott a városi fejlődésnek, ráépítettek hát húsz emeletet és most úgy bújik bele a kis templom a felhőkarcolóba, mint a kis csirke a kotlóstyúk szárnya alá.

Ehhez még egy lépés csak, amikor a római Szent Péter-templomban mozit játszanak és a Scala-színházból áruházz lesz.

A Wall-Streeten — a bank-negyedben — amikor a legrettenetesebb a forgalom, felmászik egy ember az autó tetejére és onnan tart propagandabeszédet: egy alapítandó vallás apostola. Az égen pedig megjelenik egy repülőgép és egy cigarettagyár hirdetését rajzolja a levegőbe, amint betűkbe cikkcakkozva repül, színes füstöt eregetve. Hogy teljes legyen a kép: tényleges, szolgálatban levő katonák vonulnak fel, a mellükön reklámtáblákkal, amelyen naivan hangzatos frázisokban magasabb zsoldot követelnek. A templomok pedig neves prédikátorokkal reklamirozzák magukat, mint valami cirkusz a simmyző fókákkal.

A

Egy magyar úrral esett meg, hogy utazás közben elveszett a pénztárcája. A kalauz sürgönyözött annak a gyárnak, ahol a magyar ur tisztviselő, pár óra múlva megérkezett a válasz a vonatra s a kalauz a vasúttársaság számlájára nemcsak a jegyet előlegezte, de adott kölcsönpénzt is ebédre, cigarettára apróságokra.

Clevelandban magyar barátom üzleti tárgyalást folytatott egy vasúti igazgatóval. Ahogy az ír-amerikai megtudta, hogy a barátomnak itt van egy eu-

rópai ismerőse, rögtön meghívott vacsorára, színházba.

— Nem szeretném — mondta —, ha azt hinné az a „jurópi“ ur, hogy-haragszunk rá, mert nemzete ellenünk harcolt a háborúban.

És amikor ezt a meghívást nem fogadtam el, szinte erőszakkal levitt a négyszáz kilométerre levő Colombusba — ő adta a vasúti jegyet és hálókocsit is — és a colombusi atletikai klub látott igazán főúri módon vendégül. Podig azt sem tudta az az iramerikai, hogy ki vagyok és merre van Magyarország. Csak mert európai újságíró vagyok, aki elmentem, hogy megnézzem a hazáját. Az ő hazáját!

Colombusban, Cincinnatiban, Huntingtonban. Pittsbourghban idősebb férfiak és nők tűntek fel a pályaudvaron. Egy jótékony egyesület tagjai, akik a vasutaknál vigyáznak, hogy be ne csapja valaki az Idegent — bevándorlót vagy utazót Gondjukba veszik a gyámoltalan, járatlan embereket, elintézik ügyeiket, útbaigazítják és megvédik őket. Sajnos. — valljuk be — nagyobbára saját honfitársaikkal szemben.

Pittsbourghban panaszkodtak, hogy sohasem látják az eget Ez ugyanis a világ legnagyobb vas- és acél-központja. A gyárok, kohók, olvasztók ontják a füstöt, kor not, gözt. Nem látni tőlük az eget, piszkos, barna ködbe merül állandóan a város. Keztyűtlen kézzel nem lehet kimenni és egy félórai séta után csupa mocskok az ember. Az éjszaka viszont háborzongatóan szép: az olvasztók lángjától vörös az ég, mintha tűzre lobbant volna a világ és az ívlámpák

milliárdjai vágnak bele a vérvörösre festett éjszakába.

Egyedül a Carnegie-gyár több motorral dolgozik itt, mint az egész volt osztrák-magyar monarchia összes gyárai. A Manangahéla-folyó pedig hol rozsdavörös, hol piszkosbarna.

*

Clevelandban virágkiállítást láttam a gyönyörű Public Hallban. Terebélyes fává tökéletesített muskátlit, napraforgónak is beillő rózsát, bronzszinű orgonát, zöld szegfűt; egy mézédés gyümölcsöt, amit az uborka és tök kereszteződéséből „találtak fel“, éppen úgy, mint a grapefruitot, amit a narancs és citrom összeházasításából termelnek, megnövesztik kis dinnye-nagyságúra és ma az Unió legnépszerűbb, legízesebb gyümölcse.

Az Egyesült Államok a világ legkitűnőbb részvénytársasága.

Washington, 1924. március.

Utolsó emlékem Budapestről: szaladgálás útlevé-ért, valutáért, vízumért. Félnapos ácsorgások előszobákban, futkározások egyik hivataltól a másikig. Egy nagy bank aligazgatója, aki kilencszer rendel magához és órákat várakoztat; kis tisztviselők, akik egész délelőttöket elfecséreltetnek, míg kegyes színük elé kerülhetnek.

Első emlékek Washingtonból: miniszterek, akik egy másodpercet sem várakoztatnak, udvarias titkárok és az, hogy egy nap alatt huszonnégy előkelőségtől tudok audienciát nyerni; mindenki pontos, előzékeny és kedves.

*

Egy szürke, dísztelen, tizenhárom emeletes, tipikus iroda-ház: a kereskedelmi minisztérium és ennek is a hetedik emeletén székel *Hoover, a kereskedelmi miniszter*. Amerika egyik leggazdagabb embere, nevét a világ főként a róla elnevezett gyermeksegítési akcióról ismeri, ami több millió dollárt hozott az európai szegény gyermekeknek.

Szerecsen szolgálja viszi be titkárjához névjegyünket és egy másodperc múlva már udvariasan tuszkol

be a titkár az ő kis, fülkeszerű szobáján keresztül a miniszterhez:

— Pontosak voltak az urak — mondta mosolyogva — pedig ez nem érénye az európai uraknak.

A miniszter szobája kicsi és egyszerű. Egy íróasztal, két térkép a falon, sok könyv és vagy négy bőrfotel, Első percben alig hiszem, hogy miniszternél vagyok. Keresem a mi bálteremnek is beillő ragyogó és túltengően fényes miniszteri apartementjeinket. Mi az, hát itt ilyen kicsi legények ezek az amerikai nagy legények !

Hoover, borotvált arcú, erőteljes, komoly ur már szorongatja is a kezünket. Melegen megköszönöm —Kende Géza tolmácsolásával, aki bemutatott —ások jót, amit a mi nélkülöző, szenvedő gyermekeinkkel tett.

— Semmiség — legyintett a kezével —, csak azt sajnálom, hogy nem tehettem többet. Remélem, hogy nem is lesz rá már szükség. Helyre fog állani — mer¹ helyre kell állania! —a világ gazdasági rendjének. Az erőszakosan tönkretett államokban meg fog szűnni a munkanélküliség, meg fognak élni az emberek a jövedelmükből, stabilizálódnak a valuták és visszatér a nemzetközi forgalom szabadsága. Ez történelmi és gazdasági törvényszerűség. Ez az érdeke győzőnek, legyőzöttnek egyaránt. Különösen áll ez Magyarországra, ahol elsősorban van ennek meg minden lehetősége.

Ő jó barátunk, ismeri viszonyainkat és sok érdekeset mond is erről a témáról, ami — úgy látom — kedvenc témája.

Davie munkaügyi miniszter után *Hughes* külügyminiszterhez megyünk. Ő tulajdonképen a kabinet feje, mert Amerikában — ahol az elnök nevezi ki a minisztereket és ahol a miniszter a parlamentben meg sem jelenhetnek, felelősségre is csak vizsgálóbizottság útján vonhatók — nincs miniszterelnök. *Hughes* a legnagyobb politikai tekintély, egyetlen államon múlt, hogy a háború alatt *Wilsonnal* szemben nem ő lett az elnök.

A kényelmes és kivételesen fényesen berendezett helyiségben — mert itt idegeneket és főként európai diplomatákat fogadnak, — várunk kell egy kicsit.

, A titkár restelkedve mentegetődzik:

— Mr, *Hughes* bocsánatukat kéri, csak három percet késik, A spanyol nagykövet jelent meg nála váratlanul.

És — tessék jól figyelni, kedves hazai kishivatalnok, bankigazgató és a többi és a többi félistenek! — nem telik le a három perc, máris a szép, öszszakállu, nagybajuszu gentleman előtt ülünk, akinek pedig irányító szerepe van a történelemre és még csak kegyelmes urnák sem hívják, csupán egyszerűen mr. *Hughesnek*.

Ő is sok szeretettel beszél rólunk, de kij elenti, hogy a nyilvánosság számára nem nyilatkozik.

— Nem és nem — mondja. — Amerika többet nem avatkozik Európa sorsába. Mi a népszövetségben sem veszünk részt. Az Unió a maga politikáját csinálja és igen szigorúan táv tartja magát az európai kérdésektől.

— Azt, hogy amerikai ember lett önöknél a pénz-

ügyi megbízott, annak igen örülünk. De ez nem hivatalos ügye az Uniónak. Tiszteletreméltó magánvállalkozás, amivel nem mondom azt, hogy nem beleegyezésünkkel és rokonszenvünkkel történik.

*

Meglátogatunk több szenátort és képviselőt. Loodget, a külügyi bizottság elnökét, aki igen jó barátunk, Coopelandot, aki a szenátusban tüntet magyar-rokonszenvével, Wodsworthot, Fletschert, Warrelt, Jowa vérmes ellenzéki szenátorát: Boraht, John" sont, Perlmant és másokat.

Könnyű őket megtalálni, mert a Capitol mellett jobbra a szenátorok, balra a képviselők hivatala van — két hatalmas márványpalota,— ahol minden szenátor és képviselő kap két-háromszobás irodát, könyvtárral, titkárral és titkárnővel, akiket az állam fizet. Délelőtt tönként itt dolgoznak, fogadják vendégeiket és intézik választóik ügyeit, akik Amerikában még követelődzőbbek és kellemetlenebbek, mint otthon. Külön földalatti villamos viszi szobáikból az ülésterembe a kongresszusi tagokat és az elnök a városba behalló harangjelzéssel hívja fel figyelmüket arra, hogy mikor van szavazás, határozatképtelenség, katalógusolvasós és mikor fejezték be az ülést.

*

A Capitol körülbelül olyan nagy — talán valamivel kisebb —, mint a budapesti parlament. A gyönyörű Avenue Pennsylvania egyik vége a Fehér Házba, a másik pedig a Capitolba torkollik. Óriási park terpeszkedik a hatalmas, sötét épület előtt, tele szoborral

ágyús katona- emlékekkel, körülötte üres telkek, gyár-épületek és idelátszanak a Potomac-part apró, uni-formizált bérház-utcái.

Lépcsőzetes, óriási terraszzal vezet a kupolacsarnokig, amelyhez egyik oldalt a szenátus, a másikon a képviselőház palotaszárnya simul. Oszlopos csarnokon át jutunk a kupolaterembe, amelyik korántsem olyan fényes, mint a budapesti. Történelmi képek, megkapóan szép freskók és szobrok díszítik. Ezekkel van tele minden folyosó. Esténként ívlámpák tündéri fényében fényszórók játszanak és a kupolát szobor koronázza, amely egyben világítótorony is.

A kupolacsarnok eléggé impozáns, de meg sem közelíti például a Cunard hallját vagy a newyorki pályaudvarok gigantikus szépségét. Sehol egy katona, egy rendőr — ez tűnik fel először európai szemnek. Al árki bemehet a palotába, ahol hivatalos ciceronek tömege vár és kalauzol, persze: ingyen. Bejuthat bárki a szenátorok vagy képviselők társalgójába is, mert itt nincs „folyosó,” a mi parlamentünk folyosói életével. A szolgák nagyjából négeres és a Capitol éttermében is néger pincérek szolgálják ki a látogatót.

*

A képviselőház ülésterme alig egy harmada a budapestinek, minden dísz nélkül való, félkör alakú terem, belőle irodák nyílnak és látni az ülésteremből, amint dolgoznak, diktálnak, gépelnek. A tisztviselők a képviselők háta mögött szaladgálnak ki-be az ülés-teremben. Beszélgetnek is, az egyik almát majszol;

nagyokat harap a hámozatlan almába. A másik felgyűrt télikabátban ácsorog.

Az elnöki emelvény kicsiny márványasztal, mögötte az Unió selyemzászlaja. Az emelvény lábánál apró, rövidnadrágos gyerekek kuncorognak, vihognak — page-ok — és a képviselők intésére hozzájuk szaladnak, könyvet hoznak, telefonüzenetet visznek. A jegyzők asztala előtt egy kis asztalka, kétoldalt kottatartó-formájú állvánnyal: ez a szónoki „emelvény“, itt beszél — furcsán szaladgálva a két kottatartó közt — épen egy ellenzéki vezér, aki dörgedelmes filippikát tart — hogy ne kapjon állami segílyt a négerék Howard-egyeteme.

A képviselők padokban ülnek, csak a pártvezérek ülése előtt van asztal. A karzat is kicsi és ez is üres. Egyik-másik képviselő — egy kicsit groteszk látvány — az amerikai nyárspolgárok nem éppen lélekemelő szokása szerint, felrakja a lábát az előtte levő pad támlájára. Nem tudom, mi öröme van benne, mert én nem tudnám utána csinálni!

A szónokot nem szabad zavarni. Ha valaki közbe akar szólni, feláll és megkérdezi a szónokot: megengedi-e, hogy közbeszóljon? A mi szónokunk először megengedi, még másodszor is, a harmadiknak azonban kossarat ad.

Tökéletes, teljes csönd. És mégis a legtöbb képviselőnek jár a szája: rágógumit rág . . . Imponál ez a nagy csend, komolyság, fegyelem . . . európai ember mégis alig tudja megállani, hogy először ne mosolyogjon azon a képen, amit a boyok ki-beszaladgálása, a kottatartók közt ugránczó szónok, az almát dühö-

sen harapdáló tisztviselő, a rágógumizó és lábukat felrakó képviselők fura groteszksége nyújt.

Pedig ez komoly dolog. Amerikában ugyanis inkább ankét, mint fórum, mint aréna a parlament. A két párt vezéreinek kívül alig ismer négy-öt képviselőt az amerikai közvélemény, amelyik nem politizál. A lapok, még a washingtoniak is, húsz-harminc sorban ismertetik a parlament ülését a hírek közt és ritkán említik meg a képviselők nevét.

Csak két párt van: a republikánus és a demokrata. Kívülük csupán egy szocialista: a millwaukei Viktor Berger. Itt, ahol a legtöbb kerület választói többsége munkás, megvívja gazdasági harcait a munkásság az ő szervezeteiben; de az állami politikában a polgársággal együtt helyezkedik el a polgári pártok kebelében.

Minden kongresszusi tag szobájában ott van egy nyomtatott, berámázott lap, az elnök és a miniszterek arcképével. A felirata ez: *The United States is the Biggest Bussines in the World.*

(Az Egyesült Államok a világ legkitünőbb részvénytársasága.) Itt hat 110,000.000 stockholchers. 110,000.000 részvényese van. Vagyona csaknem 300 millió dollár. A nép a részvényes és azért választják az elnököt, hogy jól vezesse a részvénytársaságot.

Ez a hivatalos kiadvány! Kommentár nem kell hozzá!

A szenátus még kisebb, hiszen a képviselőháznak 450, a szenátusnak csak 92 tagja van. Itt minden szenátornak asztal dukál. Az elnök itt is kalapáccsal ko-

pog csöngetés helyett, amikor letelik a szónok 5 vagy 10 perce és itt még kevesebb fiatalembert látni, mint a képviselők közt, akik pedig szintén nagyobbrészt túl vannak inkább az ötvenen, mint a negyvenen.

*

Végül még egy látogatás a 16. utcában, szemben a Carnegie washingtoni intézetével, emeleten, kedves kis hivatalban, ahol szerencsen inas viszi be ugyan a névjegyünket, de magyar világ van. Magyar emberek fogadnak magyar szeretettel. A magyar követségen a kitűnő, képzett *Petényi* tanácsos és *Hertelendy* titkár. Követünknel teszünk látogatást, gróf *Széchenyi* Lászlónál, akit szeret minden magyar és akit szeret, ismer — nem hiába magyar úr — az amerikai közvélemény is.

Ideggyűlölet Amerikában.

Washington, március.

Száz és száz ember — talán több millió is — azt lesi Európában, hogy mikor nyílnak meg előttük az Unió kapui. Ez a várakozás azonban belátható időre reménytelen. Úgy látom és ebben erősítenek meg a legilletékesebbek kijelentései is, hogy Amerikában inkább olyan hangulat kezd uralkodni, amely még a mai — szűkre szabott — bevándorlási kvótát is le akarja csökkenteni, mintsem hogy Amerika történelmi tradícióinak és szellemének megfelelően tágítaná.

A Klu-klu-klan hóbortos és vad mozgalma ugyan nem jelentős, de mégis jellemző és ez nemcsak a négerek, japánok, kínaiak, de a fehérbőrű idegen ellen is irányul: gyűlölet mindenki ellen, aki nem született amerikai, nem angolszász és nem protestáns. A régi amerikaiak egy része lenézi, megveti a bevándorlót, szinte alig leplezhetően, szenvedélyes vadsággal dühbe hozza az „idegenek“ még a látása is.

Egy magyar plébános nővére beszélt el ezt a kis jellemző apróságot:

— Egy régi amerikai família, ahol tanítok, nagyon megszeretett, családtagjának tekintett, de villamosra nem ült velem közülük senki, mert röstelte, hogy idegenes kiejtésem elárulja azt, hogy bevándorló vagyok.

— Egy másik amerikai családban az öreg, tekintélyes családfő, amikor megkérdeztem tőle, hogy tud-e idegen nyelvet, sértődött büszkeséggel verte a mellét, hogy neki már a dédapja is Amerikában született, egy őse sem tudott másként, mint angolul és sem ő, sem apái, nem jártak — Európában!

Newyorkot, ahol a lakosság nagyobbik fele bevándorlóit és ahol kétmillió csak az a zsidó — galíciai és orosz —, aki magát zsidó nemzetiségűnek vallja, tajtékzó, megvető szenvedéllyel gyűlöli a legtöbb amerikai. Amerikában Fordon és egy pár hívén kívül, alig akad valaki is, aki antiszemita lenne (és mily más a Fordék antiszemitizmusa, mint az európai) de viszont sehol sem él úgy a levegőben az antiszemitizmus, mint itt. Nem az izraelita vallásúak, nem a zsidó származásúak, hanem a zsidó nemzetiségűek ellen. Irtózik tőlük az amerikaivá asszimilálódott izraelita is, akit itt amerikainak tartanak, csak amerikainak, minden megkülönböztető mellékiz nélkül, épen úgy, mint a német, magyar, román vagy szerb izraelitát csak németnek, magyarnak, romának vagy szerbnek.

Vannak utcák, ahol zsidónak épen úgy nem adnak lakást, mint négernek vagy olaszoknak, akiket különösképen lenéznak. És nem ritkán hallja például az ember:

— Nem nyaralok többet Long Islandon, mert sok ott — a zsidó.

Az amerikai igen felháborodna, ha őt az ember idegengyűlölőnek nevezné vagy csak fel is tételezné róla, hogy türelmetlen valamely fajtával, felekezettel vagy nemzetiséggel szemben. Oh, az Unió a kor-

látlan szabadságok hazája . . . oh, az Uniót bevándorlók alapították, duzzasztják naggyá . . . oh, az amerikai e törvényeket és az amerikanizmus e szellemét szentnek tartja . . . ellenben láthatatlan és épen ezért áttörhetetlen falat emel maga is az idegen közé és miközben átszellemült rajongással, bigottizmnssal esküszik a szabadság és egyenlőség e dogmáira, álszenteskedő ügyeskedéssel igyekszik megkerülni az ő érinthetetlenek abajgatott törvénybálványait.

Meglátogattuk *Johnson* képviselőt, aki a bevándorlási bizottság elnöke, a legelvakultabb gyűlölője minden idegennek, — ő az amerikai „fajvédő“-vezér.

— Nem adok többet intervjut idegen újságírónak — mondta. A lapok engem állandóan piszkolnak és valami tajtékozó, őrjöngő idegengyűlölővé torzítanak . . . Pedig én nem gyűlölöm az idegeneket. Én csak azt tartom, hogy nincs szükségünk idegenekre. Még ha angolok, németek vándorolnának csak be, de nekünk Kelet- és Dél-Európa csöcseléke, nyomorultjai, munkanélküliei nem kellenek.

— A kvótát sohasem fogjuk emelni, legfeljebb leszállítani. Remélem és hiszem, hogy évről-évre szigoríthatjuk a bevándorlási törvényt és végül teljesen becsukhatjuk kapuinkat az ideözönlők elől. Hiszen az amerikai Egyesült-Államoknak a természetes szaporulata évi egy millió lélek. Elég ez. Az idegenek hozzák ide a bolsevista eszméket és más nyugtalanító gondolatokat. Mi nem félünk ezektől, de nem kell, nem szeretjük, ha megzavarják az emberek fejét.

Megkérdeztem tőle, hogy mi a kifogása a magyarok ellen?

— Semmi — feleli —, ezek derék, munkás és intelligens tömegek De ha őket beeresztjük, akkor be kell engednünk a többieket: az orosz, lengyelt, zsidót és olaszt is. Pedig ezek nem kellene, isten ments . . .

Azután *Perlman* képviselővel beszélgettünk, aki leglelkesebb barátja az idegeneknek.

— A kvóta-törvény ostobaság és gazság — mondta — ostobaság, hogy Amerika elzárja kapuit az idegenek elől, akik nagyra tették és akikre szüksége van 1917-ben csak a nemkívánatos elemeket és gonosztevőket akartuk kizárni. Csak a testi, szellemi és erkölcsi tekintetben aggályosaktól védekeztünk 1921 ben az első kvóta-törvényt, mint szükségétörvényt, egy évre hoztuk, mert akkor munkásválság volt és lakáshiány. 1922-ben ezt a törvényt egy évre meghosszabbítottuk.

— Azóta azonban óriási propaganda indult meg az idegenek ellen. Ennek egyrészt faji éle volt, mert főként az olaszok ellen irányult és felekezeti éle részben a zsidók, részben — és különösen — a katolikusok ellen, mert ma még a többség protestáns és sokan attól félnek, hogy a sok katolikus ideözönlése veszélyezteti a protestáns többséget. A magyarokat a túlzók is szívesen beeresztenék nagyobb számmal, de nem tehetik az oroszok, lengyelek és olaszok miatt, akik ellen e törvény irányul.

— Én küzdök e törvény ellen, már ellenjavaslatot is terjesztettem be, de hiába. Szítják, élesztik a gyűlöletet az idegenek ellen. Valami furcsa, az amerikai szellemmel ellentétes áramlat kezd úrrá

lenni. Sajnos, remény sincs arra, hogy a bevándorlás e korlátozásai hamarosan megszűnhetnének. Enyhítésre nincs kilátás, csak súlyosításra.

Ne reménykedjen tehát senki itthon, hogy hamarosan kivándorolhat az Egyesült-Államokba. Mindenki igyekezzék itthon megszerezni boldogulását, mert az Unió hosszú időre kitette a táblát, hogy: megtelt!

A munkásviszonyok Amerikában

New York, május.

A munkásviszonyok nem jók az Egyesült-Államokban. Beutaztam nemcsak New-York környékét, de New-Jersey, Pennsylvánia, Ohio, Kentucky és West-Virginia állam egyes ipari és bányavidékét, jártam Marylandban is: mindenki panaszkodik. A munkások helyzete szemmel láthatólag romlott, kevés a munkanap, szaporodik a munkanélküliek száma, a bányavidékeken, főként West-Virginiában ki zárások, sztrájkok, sőt véres összeütközések vannak napirenden.

Oka: egyrészt a túltermelés, másrészt a választások okozta bizonytalanság. Az Unió bányái, üzemei, mezőgazdasági produkálása tulffejlődött, illetve a nagy világfogyasztásra berendezett e termelésnek nincsen elegendő piaca, Európa lezüllött, elszegényedett: nem tudja felvenni, még kevésbé megfizetni Amerika termékeit. Ezért érthető, hogy hangulat tudott kialakulni Európa munkanélküliének ideözönlése — a bevándorlás ellen és olyan visszafojthatatlan a vágy: talpraállítani Európát, hogy meg tudja fizetni Amerika termékeit.

Az elnökválasztás előtt különben is meg szokott csappanni a munka. Nagy különbség az, hogy republikánus uralom jön-e, amelyik kedvez a kapitalizmusnak vámvédelmi alapon, vagy demokrata-

uralom, amelyik le akarja nyomni a vámokat? Már pedig most éles lesz a harc és erősen kezd a lelkekben kialakulni a hangulat a még nem létező — radikálisabb, haladóbb és a szocializmus felé közeledőbb — harmadik párt iránt is.

Tavalyról a termelés körülbelül 25--30 százalékkal esett vissza, ami azt jelenti, hogy ennyivel emelkedett a munkanélküliek száma és ennyivel esett a munkabérek összege is.

A munkások szervezkedése napról-napra erősebb iramú. Uniókba — szakszervezetekbe — tömörülnek, amelyeknek itt nincs politikai színezete és ez az oka annak, hogy Amerikában csak a bevándoroltak közt akad egy igen jelentéktelen kis szocialista töredék és e munkásországban a szocialisták mindössze egyetlen képviselőiséget tudtak nagynehezen szerezni.

A gyárak és bányák a legelképzelhetlenebb terrorral akadályozzák meg munkásaik megszervezését a szervezkedés mégis folyik és ahová a szervezettek betették a lábukat: megindult ott a harc, sztrájkokkal, kizárásokkal, nem ritkán véres összeütközésekkel, amelyeket a szervezett munkások robotantanak ki a velük szemben behozott szervezetlen, igen alacsonyrendű — nagyobbára kisázsiai, kínai, japán, olasz, orosz, délszláv és magyar — elkeseredett és éles úgynevezett sárga munkások ellen.

A gyárosok és bányák sokhelyt becsukják a szervezett munkások telepeit és leszállított munkabérekkel dolgoztatnak ott, ahol szervezetlenek vannak. Tehát a szervezett munkások bérét nem lehet leszállítani és ezért őket vagy kizárják, vagy kevés munkanapot dolgoztatnak velük, viszont a szervezet-

lenek bérét redukálják, de kapnak ezek munkát és hetenként hat munkanapot is dolgozhatnak.

A szervezetlen bányász és munkás most dolgozhatnak évente 200 munkanapot is átlagban de nem keres többet havi 150 dollárnál. A szervezett — ha jól megy — évi 120 napot dolgozik (ha dolgozik) és keres ugyanennyit. Acélgyárakban megkeresnek 3 dollár 35 centet naponként, anihhez olcsóbb lakás és élelem járul, de viszont szintén nincsen mindig munka.

Voltam bányádban, ahol heti 3 napot dolgozhatnak csak a munkások. Láttam Meckes-Poortban, Homsteadon. Pittsburg környékén, hogy mint bocsátották a Carnegie-, Westinghouse-gyárak és a tröszt többi maaiuth-telepei szélnek a munkások tízezereit. Sok magyart és főként szlávot. És láttam, hogy mint vándorolnak a munkásrajok, amelyek munkát keresnek és élnek állandó vándoréletet: löki őket a sors északról délre, nyugatról keletre és vissza, aszerint, hogy hol szüntették be a munkát és hol nyílt rövid időre munkaalkalom.

A piactalanság és a túltermelés oly nagy, hogy homok helyett szénnel töltik fel a vasúti sínek mentét. lábán szárad a gyümölcs Floridában és nem vicc az, hogy a tengerbe vagy az Erie-, Michigan, Ontario-tavakba sülyeszti a tulprodukálás eladhatatlan termékeit. A Balkán és Magyarország megélné abból, amit itt most kénytelen-kelletlen elfecsérelnek.

Ez az ország szinte ijesztően gazdag, de mindent megölnék a nagy távolságok. Ezért van az, hogy a puhaszén legapraja 75 cent és mégis 2 dollár 25 cent lesz, mire a fogyasztóhoz kerül. A jobb puhaszén 1 dollár 50 cent tonnánként és mégis 9 dollár

lesz a fogyasztónál — anélkül, hogy bárki is uzso-
ráskodna —, mert hiszen a fuvar kitesz 2-50—3.50
dollárt tonnánként a legközelebbi piacig.

Az autógyártásban olyan óriási például már
a túltermelés, hogy; az alig fokozható tovább.
Tavaly 13 millió autó után fizettek adót. Hiába
építetnek az autógyárosok nagyszerű utakat,
hogy az autó lefőzze a villanyost, sőt a va-
sutat is, a felvevőképességnek is van határa. Nagyon
félnek, hogy nagy összeomlás lesz ebben és például
Detroit város, amelynek lakosságát pár év alatt
200.000-ról majdnem egy millióra emelte a Ford-gyár,
összeroppanhatik. mihelyt a tulcsigázott autógyártás
visszazuhan.

Az emberek mégis optimisták A viszonyok neg-
javulását várják az elnökválasztás után.

Magyar árnyképek Amerikából.

New York, június.

Ez — sajnos — magyar specialitás. A magyar paraszt régente azért vándorolt ki, hogy gyorsan pénzt szerezzen és a dollárokért visszavásárolja eladósodott hazai földesekjét vagy amerikai pénzen kis birtokocskát vehessen magának otthon. A dollár volt a vágya, szerelme, szenvedélye. A dollár azonban lassan gyűlik, véres verejtékkel kell azért megszenvedni. Kapva-kapott hát a szegény body — ahogy itt a Jánosokat, a dolgozó szegény magyart hívják — azon, ha „úri“ honfitársai olyan jó tanácsokkal látták el és ha olyan vállalkozásokba vitték bele, amelyek pár év alatt megszázsorozzák az ő nyomorult dollárocskái számát.

Rajokban élnek ma is ezek az „úri honfitársak“, akik csoportonként szoktak a szegény, pénz-sóvár, álmodozó magyarkák telepeire ráfeküdni és jól bevált amerikai módszer szerint belevinni, lelki-leg belekényszeríteni őket olyan vállalkozásokba, amelyek aranyhegyeket ígérnek. Rajtaütnek ezek a bandák a kis magyar telepekre, hónapokig fojtogatják, kábítják a nehéz munkával pár ezer dollárt összeszekuporgatott magyarokat. Felforgatják lelki nyugalmukat, felbirizgálják dollár-szenvedélyüket és a mikor sikerült a betörés, hamarosan kifosztják min-

denükből a nyomorultakat, az „úri honfitársak“ pedig sok ezer dollárral gazdagabban élnek tovább tékozló életüket valamelyik amerikai nagy városban.

Valamikor Newyork volt a székhelye ezeknek az „úri honfitársaknak“, ma Pittsbourgh. Vezérük egy magyar zsidó, aki valamikor hamiskártyás volt, több ízben ült és ma dúsgazdag ember. Vendégszerető, gavallér, *nagy barátja a magyar színészeknek és tavaly Budapesten is szerepelt lapban, színészbálon, mint jótékonyágáról és hazafiasságáról közismert „előkelő magyar.“ Ő szokott előkelő óhazai vendégeket megtraktálni, engem is megkörnyékezett, de hiába. A társasága: magyarországi bukott kereskedőtől és váltóhamisító bankároktól kezdve levitézlett huszártisztekig, sőt császári és királyi kamaráig egy egész díszes banda, amelyikbe még facér pincér, cigánycimbalmos és magyarbarát — török lánykereskedő is tartozik.*

Ez a banda követi el a leglelketlenebb gazságokat. Ez fosztja ki és dülja fel a meggazdagodott, távoli magyar telepeket. Módszerük kettős: előbb a banda utazó tagjai puhítják porhanyóvá telepükön a szegény magyarokat, azután a telep vezetőit Pittsbaurghba csalva, gondoskodnak mámoros, jó napokról — pezsgős murikról, nőről, muzsikás éjszakákról — a banda többi tagjai, amíg bele nem szédítik őket olyan „vállalkozásba“, amelyik rövid idő alatt kiforgatja mindenükből a szerencsétleneket.

A legegyszerűbb — leggyakoribb csalás: a telepítés. Egyes ügynökök telebeszélik a magyar családok fejét azzal, hogy itt vagy ott nagyszerű földek vannak, bánya pleasek, olaj-források — vegyék meg

pár év alatt gazdag emberek lesznek. Azután az elkábítás, itatás, nagyszerű autókon, Potemkin-falva-
kon való kápráztató keresztülszáguldás és az ő mód-
szerük többi, jól bevált eszközével, aláíratják a
deed-et (öröklevél), elszedik bundban (biztosíték) a
pénzüket. Kapnak a szegény emberek gyalazatos
földeket vagy tengerjárta kősziklákat. A sze-
gény, becsapott magyarok elvesztik véres verejtékkel
szerzett dolláraikat, Pittsbourghban vagy más ban-
dák más centrumában pedig folyik a pezsgő ro-
gy ásig.

Így alapították szegény magyarokkal Floridá-
ban a Balaton-telepet. A telepítők megszöktek, a ki-
fosztott magyarok pedig koldusszegényen széledtek
szét, miután a floridai paradicsom narancserdői he-
lyett kígyófészkekbe ölték 10—20—30.000 dollárjukat:
egy-egy élet árát. Így vittek bele magyarokat a
south-riveri vasgyár alapításába, ahol fel is építet-
ték — a fundamentumokat — a becsapottak vagyunká-
juk árán nemcsak részvényesei, de vezetői is lettek
a „gyárnak.“ A telepítők megszöktek a pénzzel és a
kifosztottak ma is jajgatnak elvesztett vagyonuk
hült helyén.

Egy másik szélhámos banda vezére, mint pap
és lapszerkesztő telepített magyarokat vasutak föld-
jére és mezítelenre vetkezette jómódú híveit. Pitts-
bourgh környékén nemrégén aranybányára csaltak
ki vagy százezer dollárt magyaroktól. Legutóbb csal-
15.000 dollárt sikerült kizsebelni a Riet-féle chester-
t.oni bányára.

Több száz magyar pénzt elcsalték olajkutakra.
Sok dollárt loptak ki magyarok zsebéből azzal is,
hogy Dél-Amerikába telepítik őket, ahol pár év alatt

milliomosok lesznek. Még szerencse, hogy csak a pénzüket szedték el, és nem vitték le őket az ígért délamerikai magyar eldorádóba.

Nem volt utolsó az a betörési manőver sem, amivel ezek a fakírok (féker = szélhámus) több száz-ezer dollárt metszettek ki kis magyarok zsebéből a Newyork-Chicagó-sugárvasút részvényeivel. A newyersey téglagyár alapítása is jeles cselekedet volt, a hol a részvény ellenében telket Ígértek és legalább félmillió dollárt zsebeltek össze a tönkretett magyarok százaitól. A legutóbbi nagyszabású svindli pedig az Ohio export-import társaság alapítása volt 1920-ban. ahol több mint egymillió dollárt vágtak zsebre az „úri honfitársak“ e nemlétező vállalat részvényeiért, amelyik az alapítás után két hónapra már osztalékot fizetett és — rögtön utána meg is szűnt.

Nem lehet felsorolni a szökött bankárok, a telek-, részvény-, orvosság-találmány-svindliknek azt a százezer változatát, amelyikkel tönkreteszik ezek az „úri honfitársak“ saját véreiket. Örök átok ez, amelyen nem lehet segíteni. Volt, van és lesz, mint a betegség. Mert a szegény, magárahagyatott magyart elkábítja, naivvá teszi a pénzszerzés szenvedélye és „úri honfitársai“ a technika és lélektan olyan kipróbált tökéletességével művészkednek, hogy az európai kisszerű arányok eltörpülnek e mellett.

Amerikai mozaik.

New York, május.

Legnagyobb élményeim: 1. Ebben a szédületes, rohanó országban, ahol annyi a fáradt és idegroncsolt ember, hosszú hónapok alatt soha egy szóváltást sem hallottam. Nem volt eset rá, hogy összeszólalkoztak volna az utasok egymással, vagy a kalauzzal, a rendőr a járókelőkkel, a soffőr vagy hordár a pasasával, vendég a pincérrel, lakó a liftessel vagy házmesterrel; 2. hogy ne igazított volna szívesen bárki útba, bárha ezzel rohanásában feltartottam és S. hogy becsaptak volna trafikban, üzletben, pénzváltásnál.

Tessék elhinni, nagyobb dolog ez, mint a felhőkarcoló, Szabadság-szobor vagy subway.

Indiánia és Washington államban nem szabad cigarettázni, Tennessen államban nem szabad cigarettapapírt árusítani, mert a cigaretta ártalmas. Sok helyt vasárnap egyáltalán nem szabad dohányozni nyilvánosan, máshelyt vasárnap minden munka, még a gyors sétálás is tilos.

Csak egy ilyen ország, ahol ennyire úrrá lehet a legszebb gondolat túlzása és a szemforgatás e mukkerkodása, fogadhatta el a prohibíciót és tarthatja fenn az italtilalmat.

*

Több államban 3 centbe kerül a villanyos utazás és annak a napnak az évfordulóján, amikor ez a 3 centes demokrata reform életbelépett, ingyen utazhat bárki a villanyoson.

*

Cleveland és több város polgármester helyett üzletvezetőt fogad fel. Az üzletvezetőt szerződteti a tanács, mint a részvénytársaság a vezérigazgatót és jutalékot kap az általa elért eredmény után. Nagyon bevált ez és New York is utánozni akarja ezt a tipikus amerikai példát.

*

Egy igen tehetségtelen színésznőnek meglepően nagy sikere van most New Yorkban. Érdekes ennek az oka. Amerikában ugyanis nincsenek színházak. A színházi vállalkozó, ha megvett egy darabot, felmegy a színészek és artisták klubjába — fényes palota ez több száz szobás hotellel — és kiírja, hogy milyen szereplőkre van szüksége. Ennyi és ennyi láb és incs magasnak kell lennie — írja — kövérnek vagy soványnak, 34 év körülinek, zsidós akcentussal kell beszélnie, kancsalnak kell lennie stb. A jelentkezők közül aztán kiválasztja a legalkalmasabbat.

A mi tehetségtelen színésznőnknek az volt a szerencséje, hogy olyan szereplőt kerestek, aki rossz természetű, pösze, kellemetlen. Az isten is neki teremtette ezt a szerepet. Leszerződtették, ma egész New York ismeri a nevét.

*

Egyébként Reinhardt is a híres Miracel hősnőjét — az apácát, — miután hasztalanul kísérletezett Európa összes művésznőivel, Amerikába utaztában, a hajón ismerte meg egy társasági hölgyben. Leszerződtette és pompásan bevált, ma világhírű művésznő.

A Miracel egyébként a legnagyobb színházi szenzáció. Színpada nincs, beolvad az a nézőtérbe,

a zenekar és énekkar részben a páholyok közt, részben a karzat mögött játszik. Tömegjelenetei utolérhetetlenek. A szín és fényeffektusok, az építészeti megoldás, a tömegek felhasználása, a scenirozás, a szereplők — főként Heroldine Humphreys, Maria Garmi és kis szerepében Schildkraut — játéka, a pompás zene olyan kápráztató erővel ragadja magával a közönséget, hogy az a szószeros értelemben transzban éli át ezt a misztikumot, önkívületi állapotban és a Century Theatre e dráma-csodája szenzáció. Az, de nem több. Felhőkarcoló, ami előtt bámészan áll meg az ember, de nem lakna benne. Elszédíti, de fel nem melegíti.

*

West-Virginiában jártam egy gyönyörű kis városban Hnningtonban. Kedves, elcg áns és szép város. Van múzeuma, operája, színháza, egy-két felhőkarcolója, ragyogó éjszakai élete. 80,000 ember lakik benne. Tíz évvel ezelőtt még lakatlan sivatag volt. Vonatot vezettek ide, rengeteg szénbánya nyílt meg és egy évtized e bányavidék centrumává, gyönyörű várossá varázsolta ezt a Paflagóniát, ahol csak dudva termett és egypár elvadult őslakó élte nomád életét tíz évvel ezelőtt.

*

Kurucz János, a kedves és igen népszerű magyajzeneszerző állapította meg amerikai túrája befejezésekor az amerikai magyarság jellemzésére:

— Az öreg amerikusok mindenütt arra kértek, hogy régi, jó magyar nótát játszsam. A fiatalok arra, hogy Zerkovitzot és a legfiatalabbak pedig ezt, hogy: Jes we have no bananas!

Valahogy ebben benne van az amerikai magyarok története és sorsa is.

A Macy.

A Macy fogalom New-Yorkban. Óriási áruház. Éppenúgy fogalom, mint a Wanemaeker vagy Woolworth, vagy a Gimbell. Ezek körülbelül ennek a városnak a legnagyobb áruházai. Departement-Storyk. Közülük a Woolworth a legnépszerűbb, csak 5 és 10 centes dolgokat árul és mégis ebből építették New-York legnagyobb felhőkarcolóját, a gyönyörű Woolworth-Buildinget. A Wanemaeker egyik érdekessége pedig, hogy ennek a philadelphiai áruháznak 14.-ik emeletén van a Munkácsy Mihály „Golgotha” című festménye és a „Krisztus Pilátus előtt” eredetije.

Tehát a Macy a legnagyobb áruházak egyike. Első tulajdonosát, akinek családi részvénytársasága ma is ez a városnak is beillő áruház — Straus Ábrahámnak hívták, mielőtt felvette a Macy büszke nevet és Galíciában látott napvilágot. Üzlete 17 emelet felfelé és négy emelet lefelé a pincébe. Liftek egész raja visz fel és le a különböző emeletekre és pincékbe, ahol vehetsz mindent automobiltól és teljes lakásberendezéstől nyakkendőszorítóig, gombostűig, karnáriig és angora-macskáig.

Az egyik emelet például készruha, nyakkendő vagy ing, a másik szőrme és prém, a harmadik hangszer, a negyedik nyalánkság, déligyümölcs és konzerv vagy eleven és művirág, a havasi gyopártól a pálmáig. Az ötödik bútor, a hatodik könyv és kép, a hetedik szőnyeg, a nyolcadik játék és így tovább.

Van kínai, japán, indiai appartementje, egész termék román és szerb háziipari dolgokból és egy félemelet kalotaszegi és mezőkövesdi varrottas.

Tíz centtől félmillió dollárig kapsz itt egy-egy darabot. Játékkiállításán találsz embernagyságú babát, lónagyságú hintalovat éppenúgy, mint filigrán japán porcelláncsecsebecsét és kínai amulettet.

A párisi és berlini áruházak úgy hasonlíthatók e mamuth-bolthoz, mint a törpe Góliáthoz.

*

Saját detektívjei, rendőrei, postája, telefonhálózata, éttermei, társalgói nyújtják az önálló áruházváros illúzióját és a vásárolni szándékozó amerikai mamák a baby-váróteremben ruhatári jegy ellenében adják át a fehérkötényes nurséknak kis gyereküket, akiket gondoz, ringat az áruház gyermek ágyaiban a nurse, sőt tisztába is tesz, míg a kitűnő családanya elfecsérli férje jövedelmét fent az emeleteken, vagy lent a pincében.

Egy igen tehetséges és derék magyar úri fiú, aki ebben az áruházban — ahol pedig 12.000 alkalmazott van — az egyedüli magyar, beszélt a következőket:

— Jelentkeztem alkalmazottnak. Úgy látszik, hogy megtetszettem, mert vizsgára bocsátottak. Levizsgáztam angoltól, számtanból és miután tájékozottságom és értelmességem megfelelt, lerendelték a legalsó pincébe, a csőpostához. Az elküldendő csomagokat csőposta hozza le ide, városrészenként csoportosítják és elkönyvelik ezeket. Reggel 10 órától esti nyolcig megállás nélkül diktálta valaki a számokat és neveket és nekem jegyezmem kellett Megállni vagy kérdezni nem lehet mert hallatlan gyors-

sasággal diktálnak és a hét végén megállapítják, hogy ki hány csomagot tudott hiba nélkül elkönyvelni. A legjobbak nevét kiírják — ezek elő fognak lépni —, akik keveset tudtak leírni vagy hibáztak, elbocsátják. Közben detektívek — nagyobbára nők — figyelik, hogy mint dolgozik az újonc, beszélgetnek vele, hogy kipróbálják az intelligenciáját és a legalalmasabbakat az áruház szaktanfolyamaira küldik, hogy elárúsítóvá, eseileg bevásárlóvá vagy superintendenssé képezzék ki.

— Elképzelhetetlenül fárasztó, lélekölő munka, mert beletrenírozottan kell figyelni, egész nap állva írni és csak délben van egyórai ebéidő.

— Állandó, megfeszített munkával juthat fel az ember mindig egy pincével feljebb emeletről-emeletre. Közben elfásul, tönkremegy, gép lesz, a gép szerkezete azonban hamar felmondja a szolgálatot, összeroppan. Hányan dolgoznak már tíz éve is a legalsó pincében és nem tudnak feljebb jutni.

— A tehetséges embert megbecsülik, nevelik és vezetőkké dresszírozzák. Egyébként gép itt mindenki: három ember gondolkodik, tizenkétezer ember dolgozik.

— Késni nem lehet. Mindenkinek, amikor belép, az ellenőrző szobában kell jelentkezni és ha csak egy percet is késik igazolatlanul, már nem is alkalmazott. Itt nem lehet azt mondani, hogy meghalt az apám vagy késett a villanyos.

— Ha megbetegszik az ember, fizetését kiadja a biztosító. Mihelyt roppanni kezd valaki, elgyötrődik a nagy munkától: kegyetlenül kidobják, felmondás nélkül. Ha idősebb lesz és gyengébben kezd dolgozni,

lejobb teszik és leszállítják a fizetését. Itt könyörtelesen kihasználnak mindenkit. Jól megfizetik, ha sok hasznát veszik, ezen alul csak annyit, amennyit ér és nem szentimentálisak, ha már kifacsarták. Kiködobják, mint az elhasznált gyufaskatulyát, amelyikből kiégett minden gyújtó.

— Az alkalmazottak gyorsan változnak, aki nem bírja vagy jobb „dzsábot“ kap, hétfőn nem jön be. Köszönés nélkül távozik. Néz más után. Ma elárusító Macynál, holnap pincér, holnapután cselédszerző vagy közjegyző és éppenúgy lehet belőle milliárdos, mint kikötőmunkás vagy office-boy — kifutófiú — valamelyik szállodában.

Amerikában meg lehet élni a munkából. Pénzt szerezni azonban csak a munkáltatással lehet. Itt hiányzik még a dolgozó ember egzisztencia-biztonsága is. A legnagyobb fizetésű főbevásárlót is kidöbrik szemrebbenés nélkül, ha például a karácsonyi játékvásár — ami karácsony hetében például Macynál napi félmillió dollárt jelent — nem jól sikerül. Amerikában mindenki dolgozik, de csak azért, hogy minél előbb dolgoztasson. És mily kevésnek sikerült ez! Sokat tudnának erről beszélni a brooklyni temető, a kórházak, az elmegyógyintézetek, azok a förtelmes spelunkák, amelyekben összezsúfoltan vegetálnak a kikötőpart emberségükből kivetkőzött, elaljasodott, lerongyolódott ember-férgei és a híres, mozival is rendelkező Sing-Sing-fegyház, ahol a família és tisztelők redengotba öltözve és virággal szokták várni a kiszabaduló családfőt.

Fáj a szívem...

Budapest, június hó.

Fáj a szívem.

Amerikából jöttem, ahol a legnagyobb úr a gyerek. Jó ruhában jár. Játéka van. Agyoneheti magát édességgel. Ingyen tanítják. Jó tejet kap, sok gyümölcsöt és többet táplálkozhat, mint itthon a meglett ember . . . Buchsban egy magyar gyerekvonattal találkoztam. Szegény tisztviselők és munkások gyerekeivel, akik nyaralásról jöttek.— jólelkű svájci emberek vendégei voltak — és mégis milyen kopottak voltak szegények, milyen vedlettek, rossz ruháskáikban. Mentek haza, ahol megszűnik a jó tej, vaj, hát még a húsocska ... A nyomortanyák nedves lyukaiba . . . Bele a szegénységbe, forró nyárba, füttelenség hideg telébe . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem.

Rongyos emberekkel találkozom itthon, foltonfolt a ruhájuk. Talán féléve is viselik. az ingüket. És hány jár közülük meztláb?! . . . Amit New-York egy városnegyedében viseltes holmiként elhajítanak, azzal boldoggá lehetne tenni mindnyájukat . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem.

A vendéglőben üres főzeléket rendelnek tanult, eszes emberek. Húst jó ha vasámaponkint egyszer látnak. Sápadtak, soványak, kiabál róluk, hogy ritkán laknak jól . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem.

Úriasszonyokkal beszélek. Egy nagy cégtől kapnak kézimunka — ridikül, bársonyégetés — megrendelést. 10—12 órai munkával 10—15 centet keresnek naponként. Dollárokat fizet Amerika munkájukért, és nekik csak fél centek jutnak . . .

Mit vétettek szegények?!

*

Fáj a szívem . . .

Emberek járnak a nyakamra. Tanult, ügyes munkások. Európában nem tudnak munkát kapni. Amerika nem ereszti be őket , . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem . . .

Barátom mondja: szeretnék még egy zsemlyét megenni és még egy adag vajat rendelni, de nem telik¹ ... Amerikában a legkisebb vendéglőben is ingyen adnák eléjük a kenyeret, vajat. Ami ott semmi, itt nagy summa . . .

Mit vétettek szegények?!

*

Fáj a szívem . . .

Két iparkodó, tanuló legény panaszkodik, hogy szakkönyveket szeretnének olvasni. De nagyon drága az. Nem telik rá . . . Amerikában — mondják — úgy

hallották, hogy a nyilvános könyvtárak minden könyvet megszereznek, amelyik valakit érdekel és ingyen bocsátják a tanulni vágyó rendelkezésére . . .

Mit vétettek szegények?!

*

Fáj a szívem . . .

Asszonyok jajveszékkelnek, hogy rosszul kereső férjeik elborozzák minden jövedelmüket és részegen verik őket . . . Szidják az alkoholt, tönkreteszi, fel-dúlja a boldogságukat . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem . . .

Egy család unszol már isten tudja mióta, hogy helyezzem el a családfőt, aki örült, ésők évek óta mégsem tudják elmegyógyintézetbe juttatni, ahol elképzelhetetlen a túlzásúfoltság, vájjon úgy van-e — kérdezik — Amerikában is? . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem . . .

Az amerikai egy hétig utazhatik és mindig saját hazájában van. Erdélyi menekültek siránkoznak, hogy e maroknyi területen sincs hazájuk . . .

Mit vétettek szegények?!

*

Fáj a szívem . . .

Idegen államok határállomásain hajlong mindenki az előtt, aki amerikai útlevéllal jön. A magyarokat taszigálják, lökdösik . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem . . .

Kis magyar gyerekeknek magyarázom, hogy milyen a narancs, datolya, mazsola, banán ananász...
ők még nem láttak Magyarországon ilyet . . .

Mit vétettek szegények?!

Fáj a szívem . . . mert nem jár a lift, drága a villamos, mert sötét és bűdös az utca, mert foltozottak a cipők, kifordítottak a ruhák, mert a szegény gyerekek előtt elérhetetlenül nagy, álomszerű valami a fagyalt . . .

Mit vétettek szegények?!

*

Nem bölcsködöm. Tudom, hogy minket megtipport a szerencsétlenség, Amerikát nem. Tudom, hogy Európa a tegnap, Amerika a holnap Tudom, hogy mi vagyunk a korona, ők a dollár . . . mindent tudok . . . Tudom — hiszem, vallom —, hogy talpra fog állni Szent István boldog birodalma. Nem irigyelek senkit, legkevésbé a i munka és demokrácia nagyszerű köztársaságát ... A magyar ember azonban éppen olyan ember, mint az amerikai. A beteg, a nő, a gyerek itt is beteg, nő és gyerek . . . Mit vétettek hát szegények?!